

Insigni die sollemnitatis

Írások Ullmann Péter Ágoston O. Praem.

80. születésnapjára

A kötet előkészítésében nyújtott segítségükért fogadják hálás köszönetünket:
a zsámbéki premontrei nővérek, Kovács Ágnes,
Tóth Bálint Péter, Orbán-Katona Domonkos

SZERKESZTŐK:
BALOGH PÉTER PIUSZ O. PRAEM.
RÉGER ÁDÁM

ISBN 978-615-5993-08-4

© A kötet szerzői és szerkesztői, 2020

GÖDÖLLŐI PREMONTREI APÁTSÁG
GÖDÖLLŐ
2020

Insigni die sollemnitatis

ÍRÁSOK ULLMANN PÉTER ÁGOSTON O. PRAEM.

80. SZÜLETÉSNAPJÁRA

Medgyesy S. Norbert

LITURGIKUS HITOKTATÁS EGY KÖZÖSSÉG
SAJÁT EGYHÁZZENEI ANYANYELVÉN,
A VASI PERENYE PÉLDÁJÁN

MEDGYESY
S. NORBERT

Művelődéstörténész, a PPKE BTK (Piliscsaba) tanszékvezetője, habilitált docens; az LFZE Népzene Tanszékének oktatója, a Boldog Özséb Színtársulat vezetője. Perenye és Kunsziget községekben előénekesi szolgálatot lát el.

I. BEVEZETŐ KÉRDÉSEK, ELVI ALAPOK, PERENYE HELYZETE

Mindannyiunk előtt köztudomású, hogy a római katolikus egyház saját zenéje kezdettől fogva mindmáig¹ a gregorián ének, amely maga az énekelt liturgia. Szertartás és gregorián ének együtt születtek, egy töről fakadnak, ezért az ősegyházban kialakult és azóta évszázadokon át, többféle műfajban bővült gregorián ének egyedülállóan alkalmas – nemcsak latinul, hanem magyar nyelven is! – a mély tartalmú, az egyes ünnepekre az ókeresztény kortól kezdve egy szerves fejlődés során bölcsen elosztott és sokszor felfoghatatlan jelentőségű liturgikus szövegek megszólaltatására. A gregorián ének ugyanis nem betét a szertartás-rendben, hanem szerves és elválaszthatatlan alkatrésze annak.

Feltehetjük viszont a kérdést, hogy egy kicsi közösség, jelen esetben egy, az 1300-as évek elejétől már biztosan létező alpokaljai falu hogyan tudja ezeket a tartalmas, egyébként évezredes kincseket befogadni, saját lelkeségébe asszimilálni? Meg tudja-e tenni ezt egy olyan népzenei dialektusterületen, amelyre a melizmatikus gregorián műfajokra emlékeztető sok népdal-díszítés nem jellemző? Ráadásul latin nyelvismeret nélkül? Van-e példa arra a székesegyházak, társaskáptalanok és kolostorok mellett, hogy egy falusi közösség szerves kultúrája is őrzi a kultusz énekét a második keresztény ezredfordulón? Mennyiben alkalmazhatók ezek a tételek napjaink hitoktatásában? Mi az a zenei műfaj, ha tetszik, zenei megoldás, amely a liturgikus és egyben hittartalom csorbulása nélkül segíthet a katekézis során egy olyan korban, amely az óvodás életszakasztól kezdve alapjában véve az Isten és a liturgia belső csendjét elnyomó zajra épül?² Lehet – Kodály intelem-szavait idézve – „öregember ereje vesztett hangján” helyben összegyűjtött ének is maga a hitoktatás?

Ullmann Péter Ágoston *A liturgikus ének és a népének szerepe a hitoktatásban* című tanulmánya eligazítást ad ebben, a hazai katolikus közösségek jövőjét érintő kulcskérdésben: „Azért kell énekelni a hittanórán, mert az nemcsak hitre nevelés – ismeretek közlése és érzelmfelkeltés által –, és nemcsak egyénileg vezet a neveltet a Jóistenhez, hanem bevezet az Egyház életébe. Itt tanulják meg [a diákok],

1 A II. Vatikáni Zsinat 1963. december 4-én jóváhagyott *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúciója így fogalmaz: „Az Egyház a gregorián éneket tekinti a római liturgia sajátos énekének. Ezért a liturgikus cselekményekben, elismerve a többiek létjogosultságát is, ennek kell elfoglalnia az első helyet.” (*Constitutio de Sacra Liturgia*, 116. pont. Kiadta: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázatai és okmányai*, szerk. CSERHÁTI József, FÁBIÁN Árpád, Szent István Társulat, Budapest, 1992⁴, 125.)

2 A szentéletű Bálint Sándor (1904–1980) kitűnő néprajztudósnak a népeletről írt mondatai mintha a liturgiáról is szólnának: „Pedig a XX. század ziláltlelkű, történésektől hajszolt embere ugyancsak tanulhatna a népi kultúra verőfényes nyugalmától, hívő magatartásától, a nép fiainak egyszerűségében is monumentális életalakításától. Mind többen akadnak csakugyan olyanok, akik eljutnak annak belátásához, hogy a műveltség, azaz a lélek gazdagsága éppenséggel nem a mennyiségen, hanem a minőségen; nem a horizontális, de a vertikális kiterjedés nagyságán fordul meg.” (BÁLINT Sándor: *Néprajz és nevelés*, Prometheus-Nyomda, Szeged, 1934, 18.)

hogy az Egyház tagjai vagyunk, és azon belül egy körülhatárolható közösséghez tartozunk. Márpedig az Egyház életének középpontja a liturgia. A liturgián, elsősorban a vásár- és ünnepnapi szentmisén, mindig találkozik a gyermek a konkrét liturgikus közösséggel. A hittanórán a ránk bízott gyermekeket bevezetjük az Egyház életébe, a legfontosabb műbe, a liturgiába.”³ Magyarországon az 1972 után megjelent kiadványok, jelesen az *Elsőáldozók hittankönyve*,⁴ a *Kis magyar uzuális*,⁵ 1985-től az *Éneklő Egyház*,⁶ Erdélyben 1993-tól a *Dicsérvételek az Urat*⁷ és 2007-től a *Graduale Hungaricum*⁸ bőséges ének- és elmélkedésanyagot kínál liturgikus ének tanítására és mindenki által befogadható, anyanyelvi gyakorlására. A Magyar Katolikus Püspöki Kar által kiadott *Hitoktatási Vázlatok 1.*, 1971. évi kötete⁹ és annak nyomán a *Musica Sacra* hittudományi főiskolai tankönyv metodikai fejezete,¹⁰ valamint pápai, liturgia- és zenetudósi elemzés,¹¹ továbbá Ullmann Péter Ágoston imént említett és a *Liturgikus lelkiség* című újabb tanulmánya¹² részletes és minden történelmi korszakban érvényes útmutatást ad a liturgikus katekézisiről, annak lelkiségi alapjáról, benne a liturgia és a zene szerves kapcsolatáról.

Lehet-e a liturgikus éneknek olyan népi szöveg- és dallamváltozata, amely az Ullmann Péter Ágoston által említett körülhatárolható közösség saját jegyeit hordozza, ezáltal helyi vagy regionális identitásának szerves része és mégis besorolható

- 3 ULLMANN Péter O. Praem.: *A liturgikus ének és a népének szerepe a hitoktatásban*, Magyar Egyházzene, XX(2012/2013), 4, 417–418. (A teljes dolgozat: 416–420.)
- 4 *Elsőáldozók hittankönyve*, írták: RÉDLY Elemér, ROSDY Pál, BINDES Ferenc, ZDIARSKY László, felelős szerk. dr. CSANÁD Béla, Szent István Társulat, Budapest, 1978⁶ (Római Katolikus Hittankönyvek, II). Magyar nyelvű gregorián tételeket és népekeket tartalmazó, 15 tételes fejezet: 88–97.
- 5 *Kis magyar uzuális. Függelék az Üdvösség éve című hittankönyvhöz*, összeáll. Országos Hitoktatási Bizottság Ének-Zenepedagógiai Munkacsoportja, Budapest, 1975.
- 6 *Éneklő Egyház. Római katolikus népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal*, Szent István Társulat, Budapest, 1985, 2016¹² (a továbbiakban: ÉE).
- 7 *Dicsérvételek az Urat. Római katolikus népénektár liturgikus énekekkel, erdélyi változatokkal*, szerk. GERÉD Vilmos, GÁL Alajos, ILLYÉS István, Dr. MARTON József, Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár, 1993, 2007², 2014³ (a továbbiakban: DU).
- 8 *Graduale Hungaricum*, A Premontrei Rend Gödöllői Kanóniája, Gödöllő, 2007 (a továbbiakban: GH).
- 9 *Hitoktatási vázlatok, I. füzet*, szerk. CSANÁD Béla, Magyar Katolikus Püspöki Kar Hitoktatási Bizottsága, Budapest, 1971.
- 10 *Musica Sacra I. Jegyzet a szemináriumok énekóráihoz*, összeáll. JÁKI Sándor Teodóz, [Budapest, 1974], 119–151. Az *Ének a hittanórán* című fejezet gyűjteményes kiadása: *Szendrei Janka Írásai, II*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Intézete, Budapest, 1999, 545–561.
- 11 Tágabb teológiai elemzéssel: Joseph RATZINGER: *A liturgia szelleme*, Szent István Társulat, Budapest, 2002. (A zene és liturgia kapcsolatáról lásd a 122–140. oldalt.) Pedagógiai távlatokkal: DOBSZAY László: *Liturgikus lelkiélet–liturgikus pedagógia 1–2*, Jel, I(1989), 1–2, 21–25; Jel, I(1989), 3–4, 24–27.
- 12 ULLMANN Péter Ágoston O. Praem.: *Liturgikus lelkiség = Premontrei Iskolaközpont Évkönyv, 2017/2018*, szerk. RÉGER Ádám, Gödöllő, Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakgimnázium, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium, 2019, 32–42.

a kétezer esztendő s római liturgia egységébe? Tanulmányunkban a vasi Perenye hagyományából olyan énekeket vizsgálunk meg, amely szertartásos gyökerű, következésképp a liturgikus ének körébe tartozik, dallama tehát elsősorban a gregoriánhoz köthető, és egyúttal saját vonásokat hordoz, ugyanakkor a felnövekvő nemzedéknek is könnyű elsajátítania. A liturgikus ének fogalma értelmezésében a *Musica Sacra* jegyzet meghatározását tartjuk szem előtt: „Liturgikus zenének nevezhetjük az olyan műveket, melyek már nem a szerző egyéni ihletéséből és tapasztalásaiból, hanem az Egyház liturgiai mondanivalójából indulnak ki, s melyeknek igazi éneklő alanya ennél fogva nem a zeneszerző, vagy az előadó, hanem az Egyház, sőt, maga a liturgiát általunk végző Krisztus.”¹³ Ezzel együtt a népénektörténet legősibb, azaz a liturgiához legközelebb álló, közvetlenül abból kialakult néhány tételét vesszük górcső alá, ismét Ullmann Péterre hivatkozva: a hitoktatás során „a legkisebbek számára az ünnepi időszakoknak legyen egy kiválasztott népéneke, mely fölidézi és elmélyíti bennük az ünnep misztériumát.”¹⁴ Továbbá a liturgikus arányérzékről elmélkedve az egyházzenészek és hitoktatóknak „tudnia kell, hogy amennyiben a népének nem a liturgikus szöveg, a szó hordozója, akkor nem pótol egy adott liturgikus tételt, főképp azt nem szoríthatja ki. Fordított esetben: amikor jól találkozik a népének a szóval, a liturgia szövegével, akkor bizonyos környezetben szerencsésebben használható, mint a gregorián dallam.”¹⁵ Emellett – e tanulmány tárgykörén kívüli vizsgálódások és a gyakorlati alkalmazás során – nem hagyhatjuk figyelmen kívül a népájtatosságok¹⁶ során megőrzött, vagy oda kényszerült liturgikus énekeket vagy énektörzsdékeket,¹⁷ továbbá a misztériumjátékok¹⁸ színpadi-ünnepi hitoktatás-funkcióját sem. A misztériumjátékokból származó, párbeszédre osztható dramatikus népénekeknek a hittanóra-próbákon való átlemelkedése, majd pedig átélt előadása a legjobb (élmény)pedagógiai eszköz a hittitkok megértésére, hiszen maga az énekes szereplő válik a történet részesévé, megjelenítő alanyává.

13 *Musica Sacra...*, i. m., I, 14–15.

14 ULLMANN: *A liturgikus ének és népének...*, i. m., 419.

15 ULLMANN Péter: *A gregorián, a népének és a műzene a liturgia egységében*, Magyar Egyházzene, II(1994/1995), 2, 240–242.

16 A liturgia és a népájtatosságok kapcsolatáról teológiai szemmel értekeznek: ROMANO GUARDINI: *Az imádság iskolája* = UŐ: *Az imádság iskolájában*, ford. CSANÁD Béla, Szent István Társulat, Budapest, 148–151. E kapcsolat kutatására épült Bálint Sándor életműve, itt legfőbb, summázó kötetét említjük: BÁLINT Sándor: *Ünnepi Kalendárium 1–3*, Mandala, Szeged, 1998. (E kiadásban az első kötet a *Karácsony, húsvét, pünkösd*; a 2–3. kötet az elsőként 1977-ben kinyomtatott *Ünnepi kalendárium I–II.* közzététele.)

17 Számos példával: *Mária Anya – Mária Anyánk. Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint*, szerk. MEDGYESY S. Norbert, Szent István Társulat, Budapest, 2019.

18 Legutóbbi gyakorlati célú kiadásuk ünnepkörökre bontva elemzéssel adventtől Nagyboldogasszony napjáig; MEDGYESY S. Norbert: *Iskoladrámák. Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából*, Magyar Művészeti Akadémia Kiadója, Budapest, 2019, 147–382.

Tanulmányunkban a Vas megyei Perenye község néphagyományából a hitoktatásban alkalmazható, a gregorián¹⁹ énekkincshez sorolható népi recitatív²⁰ stílusú liturgikus énekeket és néhány strófikus népéneket mutatunk be. A nem G-finálissal adott dallamközlés a könnyebb gyakorlati alkalmazást szolgálja. A katolikus Perenye község a Kőszegi-hegység alján fekszik, jelenleg 770 lelket számlál. A középkor óta Szent Ágota (†251, ünnepe: február 5.) szűz és vértanú a védőszentje, jelenlegi templomát 1768. június 24-én, Keresztelő Szent János születése ünnepén szentelték föl. A *Főszegen* az 1800-as években Nepomuki Szent János tiszteletére építettek kápolnát, az *Ószegen* az 1850-es évek óta az állattartó gazdák és a barmok patrónusa, Szent Vendel közbenjárásáért lehet fohászolni. A község az 1937–1987 közötti időszak kivételével a szomszédos Gencsapáti (1907-ig Németh Gencs, majd 1942-ig Nagygencs) Szent Jakab-plébánia filiája volt, és oda tartozik ma is.²¹ Vasúti közlekedés nélküli zsákfalu jellege mellett ez a tényező, a filia-lelkiség az, amely Perenyében lelki szükségletként keretet adott az ősi hagyományok megőrzésére az előénekesek vezetésével. Jelen sorok írójának 1995 és 2015 között tartó perenyei népzenei és néprajzi gyűjtései a tetemes mennyiségű 19. századi és 20. század eleji alkotások mellett mintegy 125 dallamot, illetve dallamtípust hozott felszínre az 1800 előtt keletkezett melódiák helyi változataként.²² Ezekből mutatjuk be a liturgikus énekeket és származékait.

- 19 A gregoriánról szóló legújabb és legteljesebb magyar nyelvű kézikönyv: DOBSZAY László: *A gregorián ének kézikönyve*, Editio Musica, Budapest, 1993, 2017², a recitatív műfajokról: 241–291; DOBSZAY László, BALOGH P. Piusz O. Praem.: *Bevezetés a gregorián énekbe. Elmélet – fogalomtár – példatár*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2014, a recitatív műfajok elemzése és példái: 28–37, 81–165, nr. 1–70. Hazai példák: SZENDREI Janka: *Recitatív műfajok = Magyarország zenei története, I. Középkor*, szerk. RAJECZKY Benjamin, Akadémiai, Budapest, 1988, 265–307.
- 20 Elemzésük bőséges példákkal: SZENDREI Janka: *Recitatív típusok a magyar népzeneben = Népzene és Zenei történet, II*, szerk. VARGYAS Lajos, Zeneműkiadó, Budapest, 1974, 65–123, 221–226. (Gyűjteményes kiadás: *Szendrei Janka Írásai, I*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Intézete, Budapest, 1999, 211–277.); *Musica Sacra...*, i. m., II, 6–21, nr. 7–26; SZENDREI Janka, DOBSZAY László, RAJECZKY Benjamin: *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*, Akadémiai, Budapest, 1979, nr. F 1–4; *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa – stílusok szerint rendszerezve – I.* (a továbbiakban: MNdtK I), a Bevezetés, a 2. és 4. fejezet DOBSZAY László, az 1. és a 3. fejezet SZENDREI Janka munkája, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1988, 327–343; PAKSA Katalin: *Magyar népzenei történet*, Balassi, Budapest, 1999, 2012⁴, 139–157.
- 21 *Ecclesia Agathae. A 250 esztendő perenyei templom tanulmánykötete és népének-hanglemezei*, szerk. MEDGYESY S. Norbert, Magyar Napló, Budapest, 2011, 2012². Témánk szempontjából lásd: RÉTFALVI Balázs: *A 250 éves perenyei Szent Ágota-templom története = Ecclesia Agathae...*, i. m., 193–256; MEDGYESY S. Norbert: *Perenye vallási élete, szakrális és zenei néphagyománya = Ecclesia Agathae...*, i. m., 257–436.
- 22 Az *Ecclesia Agathae* című, imént idézett tanulmánykötethez Medgyesy S. Norbert és Németh István szerkesztésében CD-ROM tartozik 598 perc 11 másodperc terjedelemben, amelyen az adatközlők, elsősorban Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015) előénekes hangján, az 1995 és 2011 közötti gyűjtésből dallamtörténeti rendben 257 dallamtípus hallható, kiegészítve Fenk János 1995. augusztus 22-én felvett teljes, templomi halottvirrasztójával és 11 archaikus népi imádsággal.

II. A SZENTHÁROMSÁG, JÉZUS NEVE ÉS A SZENTEK TISZTELETE

1. A SZENTHÁROMSÁG IMÁDÁSA ÉS A SZENTHÁROMSÁG-OLVASÓ

Tananyag: a Szentháromság lényege, tulajdonítása, eredése, a szentháromsági küldés. Mit jelent együtt énekelni a Szentháromság imádsására az angyalokkal?

Gyakorlat: a *Te Deum* és a Szentháromság-olvasó.

A legfőbb Szentháromság-himnuszt, a *Te Deumot* a perenyei hagyomány a Pázmány Péter (1570–1637) fordította szöveghez nagyon közel álló, verses átírásban ismeri a faluban közkedvelt, a szombathelyi ferencesek által szerkesztett és kiadott *Szeráfi lant* (1933) című énekeskönyvből.²³

A Szentháromság-olvasó: e liturgikus eredetű, és búcsúvezető előénekesek által terjesztett, három tizedből álló imádságot a Hiszekegy indítja.²⁴ Az imádkozók a rózsafüzér nagy szemekre először ezt a dicsőítő sort recitálják: „Áldás, fényesség, bölcsesség és hálaadás, tisztelet, erő, erősség a mi Istenünknek most és mindörökké!” Ezt követi egy *Miatyánk* elmondása. A tíz kis szemre mondandó: „Szent, szent, szent a seregeknek Ura, Istene, teljes az ég és a föld az ő dicsőségével! Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek. Miképpen kezdetben vala, most és mindörökké”, majd újra elhangzik az *Áldás, fényesség* kezdetű istendicsőítés. Ezután a nagy szemre a *Miatyánk* és szintén az *Áldás, fényesség* elimádkozásával kezdődik az új tized. Minden kis doxológia alatt keresztet vetnek a rózsafüzér keresztjével. Zárásként a *Miatyánk* és „Áldott legyen a megoszolhatatlan, teljes Szentháromság egy Isten most és örökkön örökké, ámen” fohász hangzik el egy tropizált *Ave, Mariával* együtt: „Üdvözlégy, Mária, Atyaistennek leánya, Fiúistennek Anyja, Szentlélek Istennek mátkája, mennynek és földnek királynéja, minden teremtett állatok Asszonya, malasztal teljes, az Úr van teveled, áldott vagy Te az asszonyok között, és áldott a Te méhednek gyümölcse,

23 *Szeráfi lant*, szerk. VADOS Pál, JARISCH János, Szombathely, 1933, nr. 186. Adatközlő: Babócsi Józsefné Bárdics Franciska (Perenye, 1913–2000), előimádkozó, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1997. július 7. Lelőhelye: MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933; hangzó kiadása: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 001; kottás, gyakorlati célú kiadása: *A húsvéti időszak énekei Perenye hagyománya szerint (Éneklő Perenye 3.)* [Továbbiakban: ÉP], szerk. MEDGYESY S. Norbert, Kiadja a Perenyei Római Katolikus Egyházközség, Perenye, 2011, nr. 126.

24 Adatközlő: Babócsi Józsefné Bárdics Franciska (Perenye, 1913–2000), gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 30. Lelőhelye: MTA BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933; hangzó kiadása: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD 2; CD-ROM 004a–e. Nyomtatott közzététele: ÉP nr. 127.

Jézus! Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek Szent Anyja, imádkozzál érettünk bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.”²⁵

Az *angyali olvasó* elnevezés onnan származik, hogy az angyali karokhoz hasonlóan két karban váltakozva imádkozzák a Szentháromság dicsőítésére. A *sentes* elnevezés a többször előforduló invokáció (*Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene*) nyomán keletkezett. XIII. Kelemen pápa (1758–1769) és VII. Piusz pápa (1800–1823) búcsúkat kötött hozzá.²⁶ A Szentháromság-olvasót reggeli népszolozsmának is tekinthetjük, mivel kettős gyökere van: a középkori liturgikus és a barokk imádságos életből forraszik. Szövegét a középkori magyarországi, esztergomi rítus vasárnapi laudes antifónáinak bibliai szövegéből állították össze ismeretlen időben.²⁷ Fő forrása Padányi Bíró Márton (1693–1762) veszprémi püspök *Angyali Társaságnak Szövetsége*²⁸ című imádság-, ének- és elmélkedés-gyűjteménye. A perenyei textus szöveg szerint egyezik a Padányi könyve harmadik kiadásában (Kolozsvár, 1756) található szöveggel. A rábaközi Osló Mária-kegyhely plébánosa, Jáky Ferenc (1806–1885) szerkesztette *Szent Rózsafüzérek könyve* című imakönyv²⁹ ugyancsak terjesztette e szép imádságot. Az olvasó szövegének szentírási alapjai vannak. A *Szent, szent, szent* felkiáltás az Isten

- 25 A tropizált *Üdvözlég, Mária* adatközlője: Németh Józsefné Németh Mária Irma (Perenye, 1917–1999), gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 30. Lelőhelye: MTA Zene-tudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933; kiadta: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 004d. E bővített *Üdvözlég, Mária* imádságban a *teremtett állat* kifejezés a középkori latin *omnis creatura – minden teremtmény* kifejezés fordítása. Az *állat* kifejezés a régi magyar nyelvben igen értékes személyt, egy fontos létező valakit, ritkán tárgyat, azaz teremtményt jelentett. Az *asszonyállat* kifejezést a 15. századi *Apor-kódex* is használja *Üdvözlég, Mária* imádságában. (Bővebben: *Látjátok feleim... Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban, 2009. október 29–2010. február 28.*, szerk. MADAS Edit, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2009, 260–261, nr. 23.)
- 26 BÁLINT: *Ünnepi Kalendárium...*, i. m., II, 442–443. A Szentháromság tiszteletéről a legújabb hazai összefoglalás: „*Oh, boldogságos Háromság*”. *Tanulmányok a Szentháromság tiszteletéről*, szerk. BARNÁ GÁBOR, Paulus Hungarus, Kairosz, Budapest, 2003 (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár, Bibliotheca Religionis Popularis Szegediensis, 12).
- 27 Az esztergomi rítusú vasárnapi laudes bilingvis, kottás kiadása: *Psalterium Strigoniense II, Pars diurnalis – Esztergomi Zsolotároskönyv II, Diurnále*, kiad. FÖLDVÁRY Miklós István, CSOKA Szabina Babett, SZOLIVA Gábor OFM, Argumentum Publishing House, Budapest, 2014, 32a–41b. Népi változatai: *Musica Sacra...*, i. m., II, 10, nr. 4; DOBSZAY László: *A magyar népének*, Veszprémi Egyetem, Veszprém, 1995, 37.
- 28 *Angyali Társaságnak Szövetsége, Vagy-is Az áitatos Keresztény Lelkeknek segedelmekre, vigasztalásokra és boldogításokra figyelmező Szent Háromság egy örök Istenségnek Hármias Ditsirete, Ugy-mint Az Istennel Úralkodó Mennyei Ditsöült Lelkeknek Isteni Ditsiretek által a földi emberekkel közöltetett három tizedes Angyali Olvasója, Mellynek gyakorlására Sok szép Lelki Énekekkel, áitatos Imádságokkal, Elmélkedésekkel, Keresztényi tökéletességnek, tudománynak és kötelességnek magyarázataival és a Kristus Jesus érdemindék véghetetlen gazdagságú Tárházának bővségéből vett lelki kintsekkkel, avagy tellyes és más közönséges bútsúkkal Mindeneket ugyan, de leg-inkább Az önnön Megyében Lévo Tulajdonit ösztönzi, szokattya és édesgeti Méltóságos Padányi Bíró Mártony veszprémi püspök*, Nyomtattatott harmadszor Kolosvárott az Akadémiai bötükkal, 1756. Esztendőben.
- 29 *Szent Rózsafüzérek könyve, azaz: 50 különféle Sz. rózsafüzér elmondására vezérlő utmutatások*, Kiadja Rózsa Kálmán, Budapest, 1891, 13–20.

dicsőségének himnusza, Izajás próféta könyvéből való (Iz 6,3), amely az égben az angyali rendek egyik legmagasabb fokán álló kerubok éneke, rokonítható a misebeli *Sanctusszal*. Az *Áldás, fényesség* kezdetű Isten-dicsőítés ugyancsak az angyalok énekét visszhangozza itt a földön, az újszövetségi Jelenések könyve (Jel 7,12) szövegével, amelyet Mindenszentek ünnepén is olvastat az egyház. A Szentháromság-olvasó recitálásával tehát az angyali karok énekét visszhangozzuk, sőt, jelenítjük meg itt a földön³⁰ – úgy, ahogy az Egyház teszi minden liturgikus énekével.³¹

2. JÉZUS NEVE TISZTELETE

Tananyag: Jézus Neve és tisztelete, bibliai alapja: Fil 2,5–11; liturgikus ünnepe: január 2. (1969 óta január 3.).

Történeti vonatkozás: az obszerváns ferencesek kimondottan terjesztették Jézus Neve tiszteletét; Kapisztrán Szent János (ünnepe: október 23.) Jézus Neve kiáltással és zászlókkal vívta ki a diadalt a törökök ellen Nándorfehérvárnál 1456-ban, Hunyadi János oldalán.³²

A *Jézus a Rád emlékezés* kezdetű népének országosan *Ó, Jézus, emlékezni rád* kezdősorral (ÉE/DU 189) ismeretes. *Jesu, dulcis memoria* incipittel (ÉE/DU 188) a gótika lelkiségének ihletettségekben keletkezett latin eredetijét, valószínűleg egy Rosarium-éneket³³ a hagyomány Clairvaux-i Szent Bernát (1090–1153) ciszterci apát, egyháztanító költeményének tartja, de van, aki egy angol ciszterci szerzetes és van, aki Stephanus Langton bíboros, canterbury érsek, angol államférfi művének véli. Első hazai fordítása népénektörténetünk kezdeteinél, Petri András csíkszentkirályi kántor kézíratos énekeskönyvében (1630–1631) már olvasható

30 Robert A. SKERIS: *Az angyalokkal énekelni*, Magyar Egyházzene, XVI(2008/2009), 3, 369–376.

31 A Szentháromság-olvasót Perenyében Szekszér Istvánné Németh („Háni”) Katalin (1896–1986) előénekes honosította meg, miután Tömő József (1868–1955) gencsi búcsúvezető előénekestől, a Szentkút gondnokától megtanulta (Tömő életéről bővebben: MÉDGYESY S. Norbert: *XIX. századi népi kézíratos énekeskönyvek Gencsapátiból és Perenyéből = Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7. Konferencia Sepsiszentgyörgyön, 2005. szeptember, II*, szerk. S. LACKOVITS Emőke, SZŐCSNÉ GAZDA Enikő, Székely Nemzeti Múzeum, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Sepsiszentgyörgy, Veszprém, 2007, 61–91). Az olvasó vezetését Babócsi Józsefné Bárdics Franciska (1913–2000), Németh Józsefné Németh Mária Irma (1917–1999) és Terestyén Gyuláné Babócsi Mária, majd Bolfán Gyuláné Németh („Pap”) Anna (1921–2010) és Bárdosi Miklósné Bilics Mária Magdolna (1938–2018) vette át. Jelenleg Csire Lenke (*1952) vezetésével a vasárnap 11 órakor kezdődő szentmise előtt közel egy órával végzik közösen, F hangon recitálva.

32 Bővebben, a bibliai invokációkkal teli Jézus Neve-litánia közlésével: BÁLINT: *Ünnepi Kalendárium...*, i. m., II (Január 2.).

33 *Amor Sanctus. Szent Szeretet könyve. Középkori himnuszok latinul és magyarul*, ford. és magyarázta BABITS Mihály, Helikon, Budapest, 1988, 94–97, 171.

„Zent Bernald apatvr vigasztalo eneke” címmel.³⁴ Nyomatott formában elsőként a jezsuita Hajnal Mátyás *A' Jesus szivet-szerető Szívek áttatosságára Szives Kepekkel Ki-ábráztatott... Könyvetske* című műve (Pozsony, 1642, 177–188) adta a fohász-kodók kezébe „Ivbiivs S. Bernardi. Az-az Szent Bernardnak Szive örömeinek Tap-solása” cím alatt. Kájoni János kéziratos *Hymnariuma* mind az 50 versszakot magyarra fordítva *Jesus edes emlekezet, Aduan színek szent örömet* incipittel tárja elének.³⁵ Az ének elterjedését a *Cantus Catholici* kiadásai (1651, 1674) és a Kájoni János szerkesztette *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676) latin és anyanyelvű, 47 versszakot számláló változata segítette.³⁶ Zsolozsmatörténeti érdekesség, hogy a *Lelki utiköltés* (1693) és az erdélyi *Lelki Paradicsom* (1700) imakönyvek a him-nuszt hét részre bontva, a Jézus Neve tiszteletére mondandó kisofficium egyes óráihoz himnusz-ként alkalmazták.³⁷ A jelentősen rövidített, átírt és szubjek-tívebb hangvétellé tett 19. századi variáns lett a perenyei hagyomány alapja az *Égi Lant* (1898), az *Orgonahangok* (1903) és a *Szeráfi lant* (1933) textusát követve.³⁸ Dallama, a 8 szótagú, rendkívül népszerű melódia az ambrozián him-nuszritmusra utal.³⁹ Kora újkori, német eredetű, időközben megmagyarosodott

34 *Petri András-énekeskönyv*, Csíkszentkirály, 1630–1631, 35a–36b. Kiadta: *Katolikus egyházi éne-kek (1608–1651)*, szerk. HOLL Béla, Akadémiai, Budapest, 1974 (Régi Magyar Költők Tára XVII. század, 7 [a továbbiakban RMKT XVII/7]), 200–205, nr. 133.

35 KÁJONI János: *Latin-magyar versgyűjtemény (Hymnarium)*, Csíksomlyó, 1659–1677, 118–123. (Lelőhelye: Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, Csíksomlyó, A V 3/5250)

36 „Jubilus Sancti Bernardi de Nomine Jesu” és „Jesu dulcis etc. Szent Bernárd szive öröme tapo-lása”. Nota: Jesus szent szívek arannya. A *Cantionale Catholicum* első kiadásában (1676) a 296., a második kiadásban (1719) a 234. oldalon található. Közzétette: DOMOKOS Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: *Cantionale Catholicum*. Petrás Incze János: *Tudó-sítások*, Szent István Társulat, Budapest, 1979, 583–590, nr. 348–349. A Kájoni *Cantionaléban* olvasható fordításhoz a kéziratos énekeskönyvek közül a *Kuun-kódex* (1634–1642, 146–158.), és két székelyföldi kéziratos, a *Mihál Farkas-kódex* (1677–1687, 128a–131a) és a *Pálffi Márton-énekeskönyv* (1694 k., 34a–35b) fordítása áll a legközelebb. E négy énekeskönyv Bernát-fordítá-sait „Jubilus S. Bernardi – Iesu dulcis memoria, etc.” cím alatt, 43 strófával közli: RMKT XVII/7, 284–289, 629–630, nr. 168. A jubilus legújabb fordítása nyolc versszakban: *Latin-magyar himnáríum*, kiad. DOBSZAY László, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2000 (Egyházzenei Füzetek, I/10), 100–101.

37 *Lelki utiköltés* (Lőcse, 1693, 51–63), *Lelki Paradicsom* (h. n., 1700, 04b–P3a). A latin ének hagyományozódásáról, valamint a versszakok koronként és tájanként eltérő sorrendjét európai példákkal részletesen elemzi: SZÖVÉRFY, Joseph: *Die Annalen der lateinischen Hymnendichtung*, II, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1965, 79–84. A hazai, 17. századi szövegváltozatokat és azok stemmáját, valamint az ének kutatástörténetének historiográfiáját közzétette: RMKT XVII/7, 77–82, 511–522, nr. 68.

38 *Égi Lant. Ker. katolikus imádságos és énekes könyv*, Nagyvárad, Szent László Nyomda Rt., 1898, nr. 169; *Orgonahangok. Legteljesebb és legnagyobb énekeskönyv 950 énekkel*, szerk. MOLNÁR József kunszentmiklósi kántor és főtanító, Steinbrener Ker. János kiadása, Budapest – New York, é. n. [1903], 512–513; *Szeráfi lant...*, i. m., nr. 108.

39 A dallamot a népi gyakorlat többféle himnuszszöveggel, pl. *Jesu dulcis memoria* (ÉE/DU 188) = *Jézus edes emlékezet*; *Christe, qui lux est dies* = *Krisztus, ki nap vagy és világ* (ÉE/DU 356); *Te lucis ante terminum* = *Mivel már besötétedett – Immár a nap leáldozott* (ÉE/DU 355) ismeri országszerte. A perenyei népi gyakorlat ugyancsak többféle szöveggel ismeri ezt a melódiát: a vízkereszti

„csontváz-dallamát” elsőként a *Cantus Catholici* (Lőcse, 1651) lapjain láthatjuk. Azóta szinte minden katolikus énekkönyvben megtalálható.⁴⁰ A perenyei változat $\frac{3}{4}$ -es lüktetésű, AABC szerkezetű, 1. és 2. sora tercen recitál (1. kottapélda).⁴¹

1. kotta

Parlando

Jé - zus a rád em - lé - ke - zés
 leg - é - de - sebb ör - ven - de - zés,
 de bír - ni té - ged meg - ha - lad
 min - den gyö - nyört az ég a - latt.

2. Jézus, neved kedves nekünk,
 bájlóbb zengést nem éldelünk,
 nincs szívvidító annyira,
 mint Jézus, Isten egy Fia.
3. Jézus, kegyes Mindenható,
 feléd eseng a bánkódó,
 benned nyílik remény neki,
 hogy lelke üdvét nyerheti.
4. Jézus, szívünknek édene,
 elménk örök fénytengere,
 melyből az élet áradoz,
 s erőt vesz, aki lankadoz.

Üstökös jár a kék égen (ÉP 43), a védőszent tiszteletére szóló, alább közölt *Szent Ágota, piros rózsa* (ÉP 52), a nagypénteki *Én nemzetem* (ÉP 85) és a *Szent Flórián, nagy hitbajnok* kezdetű énekek dallamaként. Hallható: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 040.

40 Dallamáról bővebben: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/84; MNdtK I, IV/229; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 125–126, nr. 405.

41 A tanulmányban közölt énekszövegeknél a szótagaláhúzás a hajlítást jelöli. Az énekeket a dolgozat témája, a gyakorlati alkalmazás elősegítése miatt nem a népzeneudományban használatos G-finálissal, hanem könnyen énekelhető hangnemben közöljük. A közölt énekeket gyűjtötte és lejegyezte: Medgyesy S. Norbert. Ezúton köszönöm Németh Pál egyházzenesz kottagrafikusi munkáját!

5. Ha te mibennünk lakozol,
lelkünk homálya szétoszol,
a földi jó csak semmiség,
annak, kiben szerelmed ég.
6. Nyelv arra szókat nem vehet,
Írásba tenni nem lehet,
Jézus szerelme mint gyullaszt,
csak tiszta szívek érzik azt.
7. Bárhol legyek, hő kebelem
Jézust óhajtát énvelem,
nyugtát csak abban lelheti,
ha Jézusát ölelheti.
8. Oh, mily gyakorta forgotom
elmémbe őt minden napon,
jőjj el s vigasztalj engemet,
hozzád csatolva lelkemet.
9. Te, csodálandó nagy Király,
ki a halállal megvívta,
hogya a bűnösnek életét
örök veszélytől megmentéd.
10. Szűzméh virága, Jézusunk,
lelkek szerelme, Orvosunk,
áldott legyen dicső Neved,
amelyre ég s föld hajt fejet. Ámen.

3. A MINDENSZENTEK LITÁNIÁJA

Tananyag: „Hiszem a szentek egyességét”, a keresztény imádság alapformája, a liturgikus imádság mintája. Szakrális földrajz: a helyi és regionális szenttisztelet alakjai a litánia I. részében.

Gyakorlat: a Mindenszentek litániájának éneklése helyi népi gregorián dallamon.

A 3 részből álló *Mindenszentek litániája* a római katolikus liturgia (a középkor végéig) egyetlen litániája; fontosságát jelző eredeti neve egyszerűen: Litánia, vagy más néven Egyetemes litánia, amely az egyetlen *liturgikus* esdeklés-sorozat.⁴² A *Mindenszentek litániáját* a perenyeiek évente, a szeptember utolsó vasárnapján 1849 óta megszakítás nélkül megtartott fogadalmi, gyalogos zarándoklaton, Fűtelek-major és Kőszegszerdahely között éneklük a búcsúvezető előénekes(ek) irányításával.⁴³ A búcsújárás célja Vas megye legősibb szakrális helye, a Velem község fölötti hegyen a 800-as évek óta álló Szent Vid-kápolna. Az elmúlt ezer esztendő során a Szent Vid-hegyen tisztelt szentek nevei e litánia 1. részében hangoznak el: Anna, Antal és Pál remeték, Cirjék, István király, Kasszián, Kristóf, László király, Mária Magdolna, Rókus, Sebestyén, Vencel és Vid; a Perenyében különösen tisztelték: Ágota, Nepomuki János és Vendel; Magyarország kevésbé ismert védőszentjei: Antióchiai Margit, Asztrik-Anasztáz, Demeter, György, Ilona, Kozma és Damján, Mór. Életrajzuk és jelentőségük ismertetése ugyancsak szerves része lehet a hitoktatásnak, amely egyben a diákok szülőföldhöz való kötődését is erősíti. A *Mindenszentek litániája* perenyei változatban élő értékes dallama gregorián eredetű népi recitáció. A jelen esetben kvart ambitusú túbasávban gazdagon hajlított melódia gerincének kottája, voltaképpen a néphagyományban sokfelé élő változat forrása először az erdélyi protestáns *Öreg Graduál* (Gyulafehérvár, 1636) és a *Cantus Catholici* (Lőcse, 1651) lapjain olvasható.⁴⁴ A 17. század közepén dokumentált dallamgerincen alapul a perenyei népi gregorián változat (2–4. kottapélda):⁴⁵

42 DOBSZAY László: *A „Mindenszentek Litániájá”-ról*, Jel, I(1989), 3–4, 31; gyűjteményes kiadása: DOBSZAY László: *Jegyzetek a liturgiáról*, Új Ember, Budapest, é. n. [2001], 134–138.

43 A Mindenszentek litániájának gyakorlati célú kiadása rövidítve: ÉP nr. 94. A Szent Vid-zarándoklaton elhangzó teljes változatot közzétette: *A perenyeiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába*, szerk. MEDGYESY S. Norbert, Magyar Napló, Budapest, 2019, 93–109, nr. 36.

44 SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/281; nr. II/287; DOBSZAY: *A magyar népeinek...*, i. m., 37, nr. 105.

45 Adatközlők: Imre Kálmán (1911–1997) kántor, Perenye, 1996. július 30. Énekelte: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, Perenye, 1997. július 8-án (lelőhely: MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933.) és Németh Istvánnal 2011. április 18-án; hallható: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 002. tétel; kottás kiadása: ÉP nr. 94.), elemzése: MEDGYESY S.: *Perenye vallási élete...*, i. m., 362–363.

Kezdőfohász:

2. kotta

Uram, irgal-mazz ne - künk! Uram, ir - gal - mazz nekünk!

Egy szent közbenjárásáért:

3. kotta

Szentséges Szűz Má - ri - a! Kö - nyö - rögj é - ret-tünk!

Több szent említésekör éneklendő:

4. kotta

Mindnyájan angyalok és ark - an - gya - lok,
Könyörög - je - tek é - ret - tünk!

A helybéli előénekesek által 1855 óta vezetett és nemzedékről nemzedékre hagyományozott *Perenyei kéziratos énekeskönyv* lapjain is megtalálható *Mindenszentek litániája*⁴⁶ 2. és 3. részében énekelt könyörgések ugyancsak az imént idézett helyi, népi dallamformulákra éneklendők (5–6. kottapélda):

46 *Perenyei kéziratos énekeskönyv* (1855–), II, nr. 13. A népi kéziratosok szerepéről bővebben: ULLMANN Péter: *Kéziratosság a 20. században*, Magyar Zene, 23(1982), 2, 168–179; ERDÉLYI Zsuzsanna: *Rábaközi kéziratos énekeskönyv a 19. század közepéről = Tárgy és jelentése. Rábaközi tanulmányok. A Csornai Múzeumban elhangzott néprajzi konferencia előadásai, 1995. november 17.*, szerk. SZALONTAY Judit, Csorna, Csornai Múzeum, 1998 (Csornai Múzeumi Füzetek, 1), 79–122. (Gyűjteményes kiadása: ERDÉLYI Zsuzsanna: *Múltunk íratlan lírája. Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága*, Kalligram, Pozsony, 2015, 787–816.); ERDÉLYI Zsuzsanna: *Megint a népi kéziratosok! A Kenyeri Énekeskönyvből*, Vigilia, 65(2000), 1, 53–63. (ERDÉLYI: *Múltunk íratlan lírája...*, i. m., 847–857.)

5. kotta

Légy ir-gal-mas hoz-zánk! Ments meg, U - ram, min-ket!

6. kotta

Hogy a te békédet nekünk megadni mál - tóz - tas - sál!

Kérünk téged hall - gass meg min - ket!

4. A HELYI VÉDŐSZENT TISZTELETE

Tananyag: a helyi védőszent élete, tanítása, példája, tiszteletének általános és helyi formái. (A helyi védőszent tiszteletére a gyermekek énekeltek elő az egri székesegyházban az 1509-ben kinyomtatott ordináriuskönyv szerint.)⁴⁷

Gyakorlat: a helyi védőszent himnusza vagy epikus tartalmú népéneke.

Perenye község esetében Szent Ágota szűz a védőszent, aki a szicíliai Catania városában szenvedett vértanúhalált 251. február 5-én. A *Jézus a rád emlékezés* (lásd: 1. kottapélda) dallamán éneklí a közösség égi patrónusa tiszteletére:

1. Szent Ágota, piros rózsza,
beillesz a koszorúba,
vértanúkkal élsz egy körben,
a mennyei nagy örömben.
2. A világnak hiúsága,
szemfényvesztő kábásága,
téged, Szűz, meg nem igézett,
vérrózsáról szedtél mézet.

⁴⁷ DOBSZAY László: „*Pueri vociferati*”. *Gyermekek az egri székesegyházban*, Magyar Egyházzene, III(1995/1996), 2, 161. (Teljes tanulmány: 155–162.)

3. Szüzek szépe, Szent Ágota!
Egy személyben liljom rózsa!
Érdemednek segélyével,
Jegyesedhez mennybe végy fel!
4. Halálunknak végoráján,
Szent Ágota, ne hagyj árván,
boldog vagy már ott az égben,
részed van a nagy orömben.
5. Imádás az ég Atyjának,
Ő egyszülött Szent Fjának,
Szentlélekkel egyetemben,
Nekik ég s föld hálat zengjen! Ámen.⁴⁸

III. AZ EGYHÁZI ÉV LITURGIKUS (NÉP)ÉNEKEI

1. ADVENT

Tananyag: advent tartalma, a „liturgikus Mária-hónap, a leggyengédebb Mária-tisztelet ideje”⁴⁹ és formái; a helyes Mária-tisztelet lelkisége és formái; Jézus Krisztus megtestesülése az angyali üdvözlés (Lk 1,26–38) által.

Gyakorlat: dramatikus (párbeszéd) népénekek előadása az angyali üdvözlésről.

Advent négyhetes időszakából a néphagyomány elsősorban az angyali üdvözlés emeli ki, a Rorate-misék is a gyermekét váró Szűzanyát állítják a középpontba. Perenye hagyományából két strófikus népének tükrözi leginkább a liturgikus énekek szövegét.

A *Menj el sietséggel, arkangyal Gábrriel* kezdősorral az angyali üdvözlésről szóló ének 19. századi alkotás, a középkori eredetű *Mittit ad Virginem* kezdetű adventi szekvencia (vö. *ÉE/DU* 5) alapján keletkezett. A latin rítus területén a középkorban igen népszerű szekvenciát a korai kutatás Petrus Abelardus (1079–1142) művének tulajdonította. Az *Analecta Hymnica* szerint e szekvencia elsőként a 12. századi *S. Caddae Salopesberiensis* kéziratban olvasható, emellett itáliai, francia-

48 Hallható: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD 27, CD-ROM 043a–c.

49 *Magyar-latin Misszálé az év minden napjára*, ford., bev., magyarázta DR. SZUNYOGH Xavér Ferenc OSB, Szent István Társulat, Budapest, 1933, 67.

német- és csehországi liturgikus könyvekben leljük fel nyomát, közöttük ferences,⁵⁰ karmelita és premontrei forrásokban fordul elő. Petrus Abelardus szerzőségét Franz Joseph Mone⁵¹ és Szövérfy József⁵² elfogadta, de Ulysse Chevalier is megkérdőjelezte.⁵³ E népszerű szekvencia az esztergomi rítust kiválóan reprezentáló *Missale notatum Strigoniense* (1341 előtt) és a *Bakócz-Graduale* (1500 k.) lapjain is fellelhető.⁵⁴ Kovács Andreának a teljes hazai liturgikus forrásanyagra kitekintő, új kutatásai 37 kéziratos és 20 nyomtatott misekönyv mellett 21 kottás kódexben lelték fel a középkori Európa egyik legelterjedtebb szekvenciáját.⁵⁵ A *Mittit ad Virginem* szekvencia a hazai nyomtatott népénekforrásoknak is kedvelt adventi tétele: a *Cantus Catholici* első két kiadása már variált formában tárja elénk.⁵⁶

- 50 *Graduale Franciscanum*, 14. század. (Cod. Pragensis I. E. 12r.) Idézi: *Thesauri Hymnologici Pro-sarium. Die Sequenzen des Thesaurus Hymnologicus H. A. Daniels und anderer Sequenzenausgaben. – Liturgische Prosen des Übergangsstiles und der zweiten Epoche insbesondere die dem Adam von Sanct Viktor zugeschriebenen aus Handschriften und Frühdrucken* neu herausgegeben von Clemens BLUME SJ und H. M. BANNISTER, O. R. Reisland, Leipzig, 1915 (Analecta Hymnica Medii Aevi, 54), 297. A *Mittit ad Virginem* szekvencia kiadása és forrásai: 296–298, nr. 191.
- 51 MONE, Franz Joseph: *Lateinische Hymnen des Mittelalters, II*, Herder'sche Verlagshandlung, Freiburg im Breisgau, 1854, 31–32, nr. 343.
- 52 SZÖVÉRFY, Josef: *Die Annalen der lateinischen Hymnendichtung. Ein Handbuch, II, Die lateinischen Hymnen vom Ende des 11. Jahrhunderts bis zum Ausgang des Mittelalters*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1965, 58.
- 53 Chevalier 77 db, 14–16. századi forrást sorol fel *Repertorium*ában, köztük egy Esztergomban, 1512-ben papírra vetett liturgikus könyvet, lásd: CHEVALIER, Ulysse: *Repertorium Hymnologicum. Catalogue des chants, hymnes, proses, séquences, tropes en usage dans l'Église Latine depuis les origines jusqu' à nos jours per le chanoine Ulysse CHEVALIER II.*, Imprimeire Polleunis et Ceuterick, Louvain, 1897, 113–114, nr. 11653.
- 54 A *Bakócz-Graduale* kiadása: *Graduale Strigoniense (XV–XVI. sz.)*, edited and introduced by SZENDREI, Janka, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1993 (Musicalia Danubiana, 12/2), 455–457. Említi: DOBSZAY László: *Az esztergomi rítus*, Új Ember Kiadó, Budapest, é. n. [2003], 135. A középkori Magyarországról Holl Béla 52 előfordulását sorolja: HOLL Béla: *Repertorium hymnologicum medii aevi Hungariae: initia hymnorum, officiorum rhythmicorum, sequentiarum, troporum, versuum alleluaticorum cantionumque*, s. a. r., KÖRMENDY Kinga, előszó MADAS Edit, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2012 (Fragmenta et codices in Bibliothecis Hungariae, subsidia, 1), nr. 491.
- 55 Bővebben: KOVÁCS Andrea: *Szekvenciák a középkori Magyarországon – I. Tételkészlet és ritustérületek*, Magyar Egyházzene, XXI(2013/2014), 259–276; KOVÁCS Andrea: *A középkori liturgikus költészet magyarországi emlékei. Szekvenciák – kritikai dallamkiadás*, Argumentum, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2017, 215*–217*, két dallamváltozattal: 293–298, nr. II. 64., 344–345, nr. II. 87 (Musica Sacra Hungarica, 1). Elemzése: KOVÁCS Andrea: *Szekvenciák a középkori Magyarországon. Repertoár, tradíciók, dallamok*, Argumentum, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2017, 263–267 (Musica Sacra Hungarica, 2).
- 56 *Cantus Catholici*, Lőcse, 1651, 2–3. Kiadta: RMKT XVII/7, 317–318, nr. 190/I. Holl Béla szerint e változat a *Pálffy Márton-* (1694 k.), az *Écsi* (1700–1725), a *Zemlényi-* (1775) énekeskönyvben, továbbá a Bozóki Mihály szerkesztette *Katólikus kar-béli kótás énekes könyv* (Vác, 1797) fordul elő. (RMKT XVII/7, 656.) *Cantus Catholici*, Kassa, 1674, 35–36. Közzé tette: RMKT XVII/7, 318–319, nr. 190/II. E változat a *Zirci* (1751–1766) és az ötvenévszigeti (ma Kunsziget, Győr vm.) *Paksi Márton György-énekeskönyv* (1760–1761) lapjain is megtalálható (RMKT XVII/7, 657.).

A Kájoni *Cantionale* (Csíksomlyó, 1676, 1719)⁵⁷ szövegváltozata egygyé olvasztja, és kissé átalakítja a löcsei *Cantus Catholici* (1651) és a protestáns *Keresztyni isteni dicséretetek* (Löcse, 1635, 411–412)⁵⁸ fordítását. A középkori szekvencia szövegétől eltérő, ám ugyancsak az angyali üdvözetet párbeszéd formában megéneklő perenyei szövegváltozat a Tárkányi–Zsasskovszky-énektár, az *Égi Lant* és a *Lelki gyöngyök* alapján keletkezett. A *Menj el sietséggel* és vele egy dallamú *Ah, hol vagy magyarok* népelemek⁵⁹ melódiája a *Mittit ad Virginem* adventi szekvencia gregorián dallamának 4x6 szótagba sűrített, négysoros, szext ambitusú, a 2. fok körül mozgó dallamú származéka (7. kottapélda):⁶⁰

7. kotta

Parlando

Menj el si - et - ség - gel, ark - an - gyal Gáb - ri - el,
Jó - zsef je - gye - sé - hez é - kes kö - szön - tés - sel.

2. Isteni titkaim immár kijelentem,
mert Szűz Máriában jó kedvem telt nekem.

- 57 Az első (1676) és a második (1719) kiadásban is a 2. oldalon található a latin (*Mittit ad Virginem*) szöveg, a magyar fordítás (*Küldé az Úristen*) pedig a 2., illetve a 2. edícióban a 3. oldalon olvasható. Kiadta: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 172–174, nr. 4–5. Vö. RMKT XVII/7, 657. Dallammal: KÖVÁRI Réka: *A Deák-Szentés kézirat. The Deák-Szentés manuscript*, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2013, 121, nr. 9; 124, nr. 11.
- 58 Stoll Béla egy másik, kései erdélyi református forrásról is tájékoztat: *Kottás kálvinista énekeskönyv* (1766), 1a. (STOLL Béla: *A magyar kézirat énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája* (1542–1840), Balassi Kiadó, Budapest, 2002, 157, nr. 282.)
- 59 TÁRKÁNYI Béla, ZSASSKOVSZKY Ferenc és ZSASSKOVSZKY Endre: *Katholikus Egyházi Énektár*, Eger, 1874, 1929 (a továbbiakban: Tárkányi–Zsasskovszky-énektár); *Égi Lant*..., i. m., nr. 118; *Lelki gyöngyök*..., i. m., nr. 154. Országosan ismert változat: ÉE/DU 20. Hangzó: *Menj el sietséggel: Ecclesia Agathae*..., i. m., CD-ROM 013a–d; *Ah, hol vagy magyarok: Ecclesia Agathae*..., i. m., CD-ROM 014a–d.
- 60 *A Magyar Népzene Tára II.* (továbbiakban: *MNT II.*) *Jeles Napok*, szerk. BARTÓK Béla, KODÁLY Zoltán, s. a. r. KERÉNYI György, Akadémiai, Budapest, 1953, nr. 315, 431j; SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink*..., i. m., nr. II/149; DOBSZAY: *A magyar népelemek*..., i. m., 45, nr. 125–126; *Magyarország zenetörténete*..., i. m., I, 509; MNdtK I, IV (B)/III a–f; DOMOKOS Mária, PAKSA Katalin: „Vígággal zeng Parnassusnak magas teteje”. 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány, Akadémiai, MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2016, 141–142, nr. 73.

3. Légy gyors szolgálatban, köszöntve Máriát,
és vidd meg ő neki a megváltás titkát.
4. Az emberi nemzet, hogy megszabaduljon,
s a régi fogságból új életre jusson.
5. Köszöntsd meg Máriát, ki malasztal teljes,
mondd, az Úr van vele, mert előtte kedves.
6. Szentlélek Istentől fogantatik fia,
imádandó nevén őt Jézusnak hívja.
7. Ő szabadítja meg Izraelnek népét,
neki adom atyja, Dávid király székét.
8. Jákob házában ő fog uralkodni,
s hatalmával mindent magához fog vonni.
9. Az ő országának soha sem lesz vége,
Ő lesz a Megváltó s világ üdvössége.
10. Ó, égi követség, ó, Isten irgalma,
mily nagy az emberhez jóságod hatalma!
11. Isteni Megváltó, testté lett Szent Ige,
légy Urunk, vezérünk örök üdvösségre!
12. S ki váltságunk lettél itt a gyarló testben,
Koronánk, jutalmunk te légy majd egekben!

A *Menj el sietséggel* népének első 9 strófájában az Atyaisten szól, akinek szavaira az emberiség felel a 10–12. versszakban.

Az angyali üdvözletről egy többszereplős, valóságos kis angyali üdvözlet-játék (vö. Verkündigungsspiel, illetve a Roratespiel) bontakozik ki az *Üdvözlégy*, *Szent Szűz*, *teljes malasztal* kezdetű népének esetében. E költemény az *Ave, Maria, gratia plena. Így üdvözlé angyal a szép Szűz Máriát* kezdetű adventi ének népi variánsa, amelyet a *Graduale Hungaricum* (nr. 26.) advent 4. vasárnapján az *Ave, Maria* offertórium⁶¹ népénekváltozataként ír elő. Az ének a hitoktatásban és

61 *Liber Usualis Missae et Officii pro dominicis et festis I. vel II. classis cum cantu gregoriano*, Parisiis, Tornaci, Romae, 1928, 322–323; *Graduale Romanum Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de Tempore et de Sanctis*, Desclée et Co., Solesmis, 1979, 36–37.

adventi ájtatosságokon, pl. Szentcsalád-járáson vagy betlehemes játék részeként dramatiszálva énekelhető: Szűz Mária, Gábrriel arkangyal és az énekmondó (narrátor) szerepére lehet felosztani, ezért a szerepneveket zárójelben jelöljük. Az *Ave, Maria, gratia plena! So grüßet der Engel die Junckfrau Maria* kezdetű, 17. század eleji német éneket a *Cantus Catholici* és a Kájoni *Cantionale* kiadásai tették népszerűvé.⁶² A perenyei szövegváltozat alapjaként az *Égi Lant* és a *Szeráfi lant* szolgált.⁶³ Első sorában felfelé építkező, majd második sorában ellentétes dallammozgást mutató, dór hangsorú, német eredetű melódia az 1600-as évekből származik. Parlando-rubato előadásmódban a magyarság körében az egész nyelvterületen népénekké vált. A perenyei változat a felföldi Barslédec (Bars vm.) variánsához áll a legközelebb (8. kottapélda):⁶⁴

8. kotta

[GÁBRIEL / ÉNEKMONDÓ:]

Parlando

„Üd-vöz-légy, Szent Szűz, tel-jes ma-laszt-tal,“
 így kö-szön-té an-gyal a szép Szűz Má-ri-át,
 Krisz-tus-nak vá-lasz-tott any-ját.

2. [ÉNEKMONDÓ:] És mondá tovább [GÁBRIEL:] „Úr van teveled,
 íme, fogansz fiat, akin fogsz örülni,
 menny és a föld álmélk^odni.”

62 A néphagyományban való korai elterjedését a Székelyföldön a *Mihál Farkas-kódex* (1677–1687) és a gyergyóditrói *Pálffy Márton-énekeskönyv* (1670-es évek, 10a); a Kisalföldön a *Maracskó Anzelm-énekeskönyv* (18. sz. I. fele, 123) és a kunszigeti *Paksi Márton György-énekeskönyv* (1760–1761, 7) szövegváltozata bizonyítja. Szövegét kiadta, nyomtatott és kéziratos forrásait sorolja: RMKT XVII/7, 320–321, 658–659, nr. 192; DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 189, nr. 20; dallammal: KÖVÁRI: *A Deák-Szentes kézirat...*, i. m., 126, nr. 16.

63 *Égi Lant...*, i. m., nr. 130; *Szeráfi lant...*, i. m., nr. 27. Vö. ÉE/DU 19.

64 MNT II, nr. 313; SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/30; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 149, nr. 460; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 029a–c.

3. [MÁRIA:] „Ó, angyal” úgymond „Miként lehet ez?
Mert szűz leány vagyok, férjet nem ismerek,
bizonyágim ebben egek.”
4. [GÁBRIEL:] „A Szentléleknek rád száll ereje,
mert miként a harmat reggel száll a földre,
úgy lesz az ő születése.”
5. [ÉNEKMONDÓ:] „Hitt az Angyalnak szívesen a Szűz,
magát megalázza, szolgálónak vallja.”
[MÁRIA:] „Legyen úgy, mint szavad mondja!”
6. [ÉNEKMONDÓ / KÖZÖSSÉG:] Szüzek virága, szép Szűz Mária,
örülj és vigadozz, mert te anyaságra
választattál, méltóságra.
7. Engeszteld értünk könyörgésseddel
a te Szent Fiadat, hogy testesülése
legyen lelkünk üdvössége! Ámen.

2. KARÁCSONY

Tananyag: Jézus Krisztus istenemberi mivolta, a megváltott és megkeresztelt ember istengyermeksége, Jézus betlehemi születésének előzményei és története (vö. Mt 1,18–2,23; Lk 1,3–2,52).

Gyakorlat: énekelt betlehemes játék a *Csordapásztorok* népének segítségével.

A mindenki által szeretett *Csordapásztorok* a legrégebb, eredeti magyar karácsonyi népünkünk. Párbeszéd, dramatikus formája a legkorábbi betlehemes játékainkra⁶⁵ utal. Egyes szövegmotívumai alapján, valamint zenei stílusa és a templomi éneklésben, a népszokásokban való elterjedtsége miatt a történészek a késő középkorban keletkezett alkotásnak tartják. Valószínűleg a diákok rekordációs (ünnephirdető) éneke lehetett. Az első nyomtatott katolikus énekeskönyvünk,

65 A tárgyalt ünnepekörből az összes ismert hazai színjáték-kiadás a *Tractus Stellaetól* (11. század) 1800-ig: *A karácsonyi ünnepekör színjátékai Magyarországon (11–18. század)*, a magyar, latin és német nyelvű forrásokat feltárta, sajtó alá rendezte és a bevezetést írta KILIÁN István, a zenei vonatkozásokat feltárta és közreadja KÖVÁRI Réka, a szlovák nyelvű forrásokat feltárta és közreadja KOVÁCS Eszter, a kötetet szerkesztette, lektorálta és az előszót írta MEDGYESY S. Norbert, Ráció, Budapest, 2017.

a Lőcsén 1651-ben kiadott *Cantus Catholici* első kiadása (1651, 265–266) és a Kájoni *Cantionale*⁶⁶ már élő szöveg- és dallamhagyományt rögzíthetett. Ezek alapján terjedt el a *Csordapásztorok* a 17–18. századi kéziratos énekeskönyvekben⁶⁷ és az egész magyar nyelvterületen. Az ének Perenyében használt, 15 versszakos szövegforrását az *Égi lant* című gyűjtemény 142. éneke jelenti. Dallama régi stílusú, nagy dallamcsaláddal és sokféle, szép változattal rendelkezik a magyar nyelvterületen a Lajtától Moldváig. A Nyugat-Dunántúlon – így Perenyében is – modernizált dúr hexachord hangsorral,⁶⁸ ABAC szerkezettel, saját dallamváltozatban él (9. kottapélda):⁶⁹

9. kotta

[Énekmondó / mindnyájan éneklük]:

Parlando

Csor - da - pász - to - rok mi - dőn Bet - le - hem - be'
 csor - dát ő - riz - nek éj - jel a me - ző - ben.

2. Isten angyali jövének melléjük,
nagy félelemmel telik meg ő szívök.
3. [ANGYALOK (lányok):] Örömet mondok, néktek, ne féljetek,
mert ma született a ti Üdvösségtök!

66 Az első kiadásban (Csíksomlyó, 1676) a 83., a 2. kiadásban (Csíksomlyó, 1719) a 46. oldalon olvasható. Lásd: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 310–311, nr. 138; KÓVÁRI: *A Deák-Szentes kézirat...*, i. m., 138, nr. 35.

67 *Evangéliumok és Epistolák* (Nagyszombat, 1692, 335–337); *Pálffy Márton-énekeskönyv* (továbbiakban: *ék.*, 1694 k., 4b–5a), *Écsi ék.* (1700–1725, 157), *Paksi Márton György-ék.* (1760–1761, 69), *Örmény–magyar ék.* (1763, 85–87), *Herchl Antal-ék.* (Bajna, Esztergom vm., 1765–1801, 237). A későbbi nyomtatott énekeskönyvek közül: BOZÓKY Mihály: *Katolikus kar-béli kótás énekeskönyv*, Vác, 1797, 133; SZENTMIHÁLYI Mihály: *Egyházi énekes könyv [...], I–II*, Eger, 1797–1798, 93. Az adatokat Holl Béla kutatásai alapján közöltük: RMKT XVII/7, 688, nr. 222 jegyzetei.

68 További dallamváltozatai az egész magyar nyelvterületről: MNT II, 590–604, nr. 407–430; SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/1; VOLLY István: *Karácsonyi és Mária-énekek*, Szent István Társulat, Budapest, 1982, 50, nr. 19; MNdtK I, III/ (G) 151/d; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 60–61, nr. 211.

69 Ak. Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1995. augusztus 22., Németh Istvánnal 2011. április 18-án és június 10-én; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 019a–c; nyomtatva: ÉP nr. 97.

4. Menjetek el csak gyorsan a városba,
ott találjátok Jézust a jászolba’.
5. [MINDNYÁJAN:] Elindulának, és el is jutának,
Szűz Máriának „Jó napot” mondának.
6. [PÁSZTOROK (fiúk):] Hol fekszik Jezus, mondd meg, a jászolban?
Kit betakartál mostan a pólyában.
7. [MÁRIA:] Isten titeket hozott Uratokhoz,
de nem szólhatok mostan Szent Fiamhoz.
8. Mert ő aluszik, a pólyában nyugszik,
hideg jászolban, szénán bágyadozik.
9. Nem pihen ágyban, sem friss palotában,
hanem jászolban, romlott istállóban.
10. [PÁSZTOROK:] Serkentsd fel Jezust, Szent Fiadat nekünk,
mert mi angyalok igéjére jöttünk.
11. [MÁRIA:] Serkenj fel, fiam, pásztorok eljöttek,
kik angyalidtól tehozzád küldettek!
12. [PÁSZTOROK:] Üdvözlégy, Jezus, pásztorok Pásztora,
bűnös emberek megváltó, szent Ura.
13. Ha nem utálsz meg, te szolgálid vagyunk,
és azért jöttünk, hogy téged imádjunk!
14. [MINDNYÁJAN:] Mária, te is könyörögj érettünk,
hogy e világból boldogul kimenjünk!
15. Dícsóság neked, örök Atyaisten,
Kisded Jezusunk és Szentlélek Isten! Ámen.

3. NAGYBÖJT ÉS A SZENVEDÉS IDŐSZAKA

Tananyag: a nagyböjt (szent negyvennap) lelkesége, tartalma, áhítatformái. Jézus Krisztus kereszttáldozata, a szent kereszt tiszteletének lényege, az emberi szenvedés értelme.

Gyakorlat: a Szent Kereszt-himnusz átemlékedett éneklése.

A *Királyi zászlók lobognak* kezdetű, Venantius Fortunatus (530–609) által írt ragyogó himnusz⁷⁰ fejezi ki legtömörebben a méltó törzsről származó, jó illatot ontó, áldott kereszt lényegét: a szenvedés legfőbb eszköze az örök Király húsvéti győzelmének zászlója lett. Nyomatott énekeskönyveink közül elsőként a *Cantus Catholici* több kiadása (Lőcse, 1651; Kassa, 1674) és a Kájoni szerkesztette *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676)⁷¹ tárja elénk e nemes költeményt. Számos nyomatott és kéziratos énekgyűjtemény⁷² örökítette tovább az évszázadok során, míg Perenyébe a Szemenyei–Kaposy-énektár (1887), az *Égi Lant* (1898) és az *Orgonahangok* (1903) közvetítésével került.⁷³ A dunántúli jellegzetességeket hordozó perenyei dallamvariáns a *Mennyszágnak Királynéja, angyaloknak szent Asszonya* kezdetű II. Mária-antifóna (ÉE/DU 222) dallamára énekli e nagyheti himnuszt. Ez nem meglepő, hiszen e 17. századi dallam sok zenetörténeti és népzenei szöveget hordoz, még a kelet-felföldi *Vietoris-kódex*be (1670-es évek) is bekerült (10. kottapélda).⁷⁴

70 Szövegét és főbb lelhelyeit kiadta: *Lateinische Hymnendichter des Mittelalters, II, Folge*, Hrsg. von Guido Maria DREVES, Clemens BLUME, Verlag O. R. Reisland, Leipzig, 1907 (Analecta Hymnica Medii Aevi, 50), 74–75; SZÖVÉRFY: *Die Annalen der lateinischen Hymnendichtung...*, i. m., 135–137.

71 Vexilla Regis, illetve Királyi Zászlók: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 434–435, nr. 217–218.

72 A forrásokat Holl Béla sorolja: RMKT XVII/7, 334–335, 667, nr. 199.

73 A perenyei szövegváltozat alapja: Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, nr. 159; *Római Katolikus Egyházi Énekek az istenszolgálat összes ágaira, I*, szerk. SZEMENYEI Mihály, KAPOSSY György, Érseki Lyceumi Könyvnyomda, Eger, 1887, nr. 333; *Égi Lant...*, i. m., nr. 207; *Orgonahangok...*, i. m., 575–576, nagyböjt nr. 55; *Lelki gyöngyök. Ima- és Énekkönyv*, szerk. JÓSVAY Gábor, Eger, 1913, nr. 245. Babits Mihály fordításával: ÉE/DU 78.

74 SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/74; MNdtK I, III/175; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 143, nr. 446; *Tabula Vietoris saeculi XVII*, közreadja FERENCZI Ilona, Marta HULKOVA, 2., revideált és bővített kiadás, MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2018² (Musicalia Danubiana, 5).

10. kotta

Parlando

Ki-rá-lyi zász-lók lo-bognak, fénylik tit-ka ke-resztfá-nak,
min az É-let meg-ö - letett, ha-lá-lá-val nyert é - le-tet.

2. Vérrel s vízzel folyt oldala,
kit megsebesített vála
bűneink éles dárdája,
s úgy mosogat annak árja.
3. Ím betelt, amit hirdete,
Dávid királynak éneke,
melyben jövendölt, így szólván:
„Uralkodék Isten a fán.”
4. Áldott fa, mely e nagy Király
szent vérében ragyoghattál,
jeles gyökér, hogy törzsöke
ily szent taghoz hozzáére.
5. Áldott fa, melynek ágára
függesztetett világ ára,
s minket kimentve megtöréd
lelkünk halálos Ellenét.

[Itt ősi szokás szerint meghajlunk vagy letérdelünk a Szent Kereszt felé fordulva.]

6. Ó, Szent Kereszt, te egy remény,
a szenvedés szent idején
nyerd kegyelmed bő harmatját
és bűnünknek bocsánatát!
7. Téged áldunk, legfőbb jószág,
élő kútforrás: Szentháromság,
add meg a Kereszt jutalmát,
ki megadtad diadalmát! Ámen.

4. A NAGYHÉT KEZDETE: A VIRÁGVASÁRNAPI BEVONULÁS ÉS A MÁTÉ-PASSIÓ

Tananyag: Jézus Krisztus jeruzsálemi bevonulása (Mt 21,1–11; Lk 19,29–40) és szenvedéstörténete (Mt 26,36–27,66; Mk 14,32–15,47; Lk 22,39–23,56; Jn 18,1–19,42).

Gyakorlat: a *Hosanna filio David*; az *In monte Oliveti* és a *Gloria, laus et honor* tételek fordítása, tartalmi elemzése és recitatív dallamú alkalmazása a virágvasárnapi bevonulás során.

Virágvasárnap liturgiájának szerves és jó esetben elmaradhatatlan része az ünneplés, dramatikus, állomásokra osztott bevonulás (ÉE 801–805; DU 89b–f; GH 124–128). Ismét Ullmann Pétert idézve: „A liturgikus katekézis csúcspontja a nagyheti készüllet, benne a virágvasárnapi stációs körmenet tanítása. Itt már nemcsak a szó és az ének a tanulás tárgya, hanem a cselekmény is. A liturgián pedig épp a legkisebbek, a hitet tanulók jelenítik meg a cselekménnyel a titkot”,⁷⁵ amelynek nyitótétele a *Hosanna filio David* antifóna (ÉE 802; DU 89c; GH 125), amit eredetileg a gyermekek zengtek, amikor Jézus számárháton bevonult Jeruzsálembe (Mt 21,1–11). Az Egyház évszázadok óta gyermekekre bízta e feladatot is, kiemelten az alább tárgyalandó *Gloria, laus* himnusz.⁷⁶ A Perenyében az 1930-as évek elejétől évtizedeken át alkalmazott Kapossy-féle *Szertartáskönyv*-nek (1932) megfelelően a *Hosanna filio David* tételt összekapcsolták az *In monte Oliveti* responzóriummal (11. kottapélda).⁷⁷ Utóbbi tétel a klasszikus római liturgia szerint a virágvasárnapi bevonulás során és a nagycsütörtöki virrasztó zsolozsma (*Jeremiás siralmái*) első responzóriumaként hangzott el. Dallamukról ismert, hogy a római liturgia a *Hosanna* antifónát 7. tónusban, szillabikus gregorián dallamon, az *In monte Oliveti* responzóriumot pedig 8. tónusú melizmatikus gregorián dallamon éneklí a bevonulás kezdetén, az evangéliumi perikópa (Mt 21,1–9) elhangzása előtt.⁷⁸ A perenyei néphagyomány – minden bizonnyal a könnyebb alkalmazhatóság kedvéért – viszont *recitatív* megoldást⁷⁹ ad: a 8.

75 ULLMANN: *A liturgikus ének és a népének...*, i. m., 420.

76 DOBSZAY: „*Pueri vociferati*”..., i. m., 158; *Liber Ordinarius Agriensis* (1509), ed. by DOBSZAY László, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2000 (Musicalia Danubiana Subsidia, 1), 52, 310. Az esztergomi *Ordinarius* (1493–1520) szerint a virágvasárnap szertartásában az első traktust énekeltek a fiúgyermekek: „Tractus primus dicitur per pueros.” Közzétette: *Ordinarius Strigoniensis*, kiad. Nicolaus Stephanus FÖLDVÁRY, Argumentum, Budapest, 2009 (Monumenta Ritualia Hungarica, II), 71.

77 A perenyei változat szövegforrása: *Szertartáskönyv*, szerk. KAPOSSY Gyula, Magyar Kórus, Budapest, 1932, 19–20.

78 *Liber Usualis*..., i. m., Hosanna filio David: pag. 514; In monte Oliveti: pag. 516–517; *Graduale Romanum*..., i. m., Hosanna filio David: 137.

79 E megoldás egyik kitűnő példája a *Harmatozzatok, egek, onnan felől* kezdetű adventi introitust peregi változata: a szillabikus, ún. „nagygregorián” Rorate-introitust magyar nyelven, jellegzetes

gregorián zsolnártónus helyi dallamváltozatára éneklí rá ezeket a liturgikus énekeket. A liturgikus tételt Heisz Alajos kántortanító oktatta az 1930-as években a perenyei iskolában. A virágvasárnapi misén az antifónát az összes gyermek, a verzusokat a fiúgyermekek énekeltek elő.⁸⁰ A latin nyelvű⁸¹ szöveget az alábbiakban fonetikusán, a népi gyűjtés során elhangzott magyar kiejtés szerint adjuk:

11. kotta

1. Ho - zan - na, filio / Dá - vid *

benediktusz, kvi venit in no / - mi - ne Do - mi - ni.

2. Rex Iz - rá - el, * Hozánná in ex - cel - zisz!

3. IN MON - TE * OLIVETI ora / vit ad Pat - rem.

népi recitatív dallamon éneklí a kiskunsági Pereg (ma Kiskunlacháza) előénekes, Gránitz Péter. Gyűjtötte Volly István 1929-ben Fekete István napszámos, búcsúvezető előénekestől és 1938-ban Gránitz Pétertől, utóbbi felvétel jelzete: BTK Zenetudományi Intézet Gro14Ba. Köz-zétette: VOLLY: *Karácsonyi és Mária-énekek...*, i. m., 27–28, nr. 1; hangzó forrással együtt: PAKSA: *Magyar népzene-történet...*, i. m., 140, nr. 2.16; CD Track 2.16.

80 Adatközlő: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 31.; lelőhelye: MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933. A Harmat Artúr és Werner Alajos szerkesztette *Cantus Cantorum* (Budapest, 1948, 8.) az eredeti, melizmatikus dallam mellett könnyítésként ugyancsak a 8. zsolnártónusban is énekel-teti az *In monte Oliveti* responzóriumot, de ennek a szertartáskönyvnek perenyei használatára nincs adatunk. Az ének legutóbbi, gyakorlati célú kiadása: *A nagybőjti időszak énekei Perenye hagyománya szerint. Éneklő Perenye 2*, szerk. MÉDGYESY S. Norbert, Kiadja a Perenyei Római Katolikus Egyházközség, Perenye, 2011, 89–90, nr. 78.

81 A perenyei hagyomány modernsége kapcsán megemlíten-dő, hogy a latin nyelv alapvető fontosságát nemcsak a II. Vatikáni Zsinat már idézett *Sacrosanctum Concilium* konstitúciója (1963, 36. pont, 1§; *A II. Vatikáni Zsinat tanítása...*, i. m., 112.) emelte ki, hanem legutóbb XVI. Benedek pápa *Sacramentum Caritatis – A szeretet szentsége* kezdetű apostoli buzdítása is: „Még általáno-sabbban kérem, hogy a leendő papokat a szemináriumi évektől kezdve készítsék föl arra, hogy értsék és végezni tudják a szentmisét latinul, továbbá, hogy használni tudják a latin szövegeket és énekelni tudják a gregoriánt; ne mulasszák el megtanítani a híveknek latinul a legáltalá-nosabb imádságokat és a liturgia bizonyos részeinek gregorián énekeit!” XVI. BENEDEK PÁPA *Sacramentum Caritatis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása a püspökökhöz és a papokhoz, a szerzetesekhez és a szerzetesnőkhöz és a világi krisztushívőkhöz az Eucharisztia-ról, az Egyház életének és küldetésének forrásáról és csúcspontjáról, ford. Dr. Diós István, Szent István Társulat, Budapest, 2007 (Pápai megnyilatkozások, 43), 66, nr. 62.

Az 1. sor dallamára:

4. Páter, szi fieri / poteszt, * transzeát a mé / kálix iszte.
5. Szpiritusz kvidem promptusz eszt, káro autem in/firma, * fiát vo/luntász tuá.
6. Vigiláte et o/ráte, * ut non intrétisz in ten/tációnem.

Az 1. és 2. sor dallamára:

7. Hozanna filio / Dávid, * benediktusz, kvi venit in no/mine Domini!
8. Rex Izráel, * Hozánná / in excelzisz!

A virágvasárnapi bevonulás csúcspontját jelentő záróének a *Gloria, laus, et honor* kezdetű himnusz, amelyet a szentély bejáratánál, a diadalív alatt énekelnek a gyermekek és az összes résztvevő. E fenséges és igen mély tartalmú himnuszt a Karoling-korszak egyik jeles költője, a gót származású Theodulphus (†821) orléans-i püspök, Loire és Saint Aignan apátja írta.⁸² Kájoni János *Cantionale Catholicum* énekeskönyve (Csíksomlyó, 1676, 1719) latinul és magyarul is tartalmazza,⁸³ emellett dallammal a *Cantus Catholici* (Lőcse, 1651), a kéziratos *Petri András-énekeskönyv* (1630–1631, 37a) és a *Mihál Farkas-kódex* (1677–1687, 53a) lapjain is olvasható.⁸⁴ A perenyei szövegváltozat alapját ugyancsak a Kapossy Gyula szerkesztette *Szertartáskönyv* jelenti.⁸⁵ Az ének dallamáról az elmúlt évtizedek kutatásai megállapították, hogy a római liturgia⁸⁶ és az esztergomi rítus gyönyörű, *szillabikus* gregorián himnusz dallamon⁸⁷ éneklie ezt a költeményt. A perenyei népi gyakorlat, szintén Heisz Alajos kántortanító iskolai munkássága nyomán viszont *recitatív* dallamon, az alábbi népi gregorián zsoltártónusban alkalmazza (12. kottapélda). Az 1930-as években a *Gloria, laus* keretező 1. strófát az összes

82 JÁNOS István: *A középkor himnuszköltészete*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1992; SZENDREI Janka: *A himnusz*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2000 (Egyházzenei Füzetek, I/9).

83 *Gloria, Laus et Honor tibi sit – Dicsőség és dicsőret Megváltó Királyunk neked*: Kájoni *Cantionale* (1676, 188; 1719, 144), kiadta: DOMOKOS: „... édes Hazámnak...”, i. m., 436–437, nr. 219–220. Az eredetileg 78 sorból (39 versszakból) álló himnusz kritikai kiadása megtalálható: *Lateinische Hymnendichter des Mittelalters...*, i. m., 160–163, nr. 117.

84 RMKT XVII/7, 652.

85 KAPOSSY: *Szertartáskönyv...*, i. m., 23. Népzenei párhuzama Gyimesközéplokról: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/6/b. Országosan elterjedt, népnyelvű gregorián dallammal lásd: ÉE 805; DU 89f (erdélyi népi változattal!); GH 128; *Nagybét – „Piros Könyv”. Segédkönyv és szöveggyűjtemény „A liturgikus év” című tantárgyhoz*, összeáll. BARSÍ Balázs OFM, A Ferences Noviciátus és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Intézetének kiadványa, Tatabánya, 2009, 11–13.

86 *Liber Usualis...*, i. m., 524–525; *Graduale Romanum...*, i. m., 141–143.

87 *Graduale Strigoniense...*, i. m., 92–93. Népszerűsítő kiadása: SZENDREI Janka, DOBSZAY László, RAJECZKY Benjamin: *Magyar Gregoriánnum. Cantus Gregorianus ex Hungaria*, Editio Musica, Budapest, 1981, 39, nr. 26. (Újabb kiadás magyarázatokkal együtt: *Cantus Gregorianus ex Hungaria [CGH]*, közreadja SZENDREI Janka, DOBSZAY László, RAJECZKY Benjamin, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2012, XVIII, 29, nr. 26.)

gyermek, a többi versszakot a fiúgyermek zengték. A perenyei dallamvonal leginkább a kéttűbás *tonus peregrinushoz* hasonlít, annak helyi, népi változatként:⁸⁸

12. kotta

Gloria, laus et ho-nor * ti-bi sit Rex Chris-te Re-demp-tor.

A Perenyében gyűjtött recitatív dallamra alkalmazzuk a *Cantus Catholici* és a Kájoni *Cantionale* nyomán az *Éneklő Egyház* szövegfordítását (13. kottapélda):

13. kotta

Di-csőség és dicséret te/néked, Megváltó Ki-rályunk, neked!

2. Kinek gyermeki szép / sereg * mondott ékes / éneket.
3. Izráelnek Ki/rálya, * s Dávidnak régtől / ígért sarja.
4. Ki az Úrnak ne/vében * jössz hozzánk, mindö/rökké Áldott!
5. Angyalseregek a / mennyben * mindnyájan magasz/talnak téged.
6. S velük a halandó / ember * és minden teremtményed dicsér.
7. A zsidóknak / népe * pálmákkal jött az / úton eléd.
8. Mi is könyörgé/sekkel, * eljöttünk, íme, / énekszóval.
9. Midőn szenvedni / mentél * hódolva dicsér/tek ők téged.
10. Most, midőn mennyben / trónolsz, * mi zengjük előtt/ted a himnuszt.
11. Tetszett seregük / néked, * tessék ma neked / szentelt néped!
12. Mert kegyelmes ki/rály vagy, * s minden jót tetszé/seddel fogadsz.
13. Dicsőség és dicséret te/néked, * Megváltó Ki/rályunk, neked!
14. Kinek gyermeki szép / sereg * mondott ékes / éneket!

88 Adatközlő: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 31-én és Németh Istvánnal 2011. április 18-án; lelőhely: MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933. Gyakorlati kiadása: ÉP nr. 80.

5. NAGYPÉNTEK: A JÁNOS-PASSIÓ, A HÓRÁSÉNEK ÉS A *POPULE MEUS*

Tananyag: Jézus Krisztus szenvedéstörténetének eseményei és szereplői, a Szűzanya együtt-szenvedése.

Gyakorlat: bekapcsolódás a passióéneklésbe legalább a turbák által; a szenvedéstörténet átélésével a hórásénekekkel; lelkiismeret-vizsgálat az *Én nemzetem, zsidó népem* énekkel; a *compassio* (együtt-szenvedés) lelkülete.

A perenyei hagyomány máig a Kapossy-Szertartáskönyv és Kovács Márton (1958–2016) népzenekutató által feltárt⁸⁹ és kiadott jellegzetes népi gregorián dallamon éneklő virágvasárnap a Máté- (Mt 26,36–27,61) és nagypénteken a János-passiót (18,1–19,42).⁹⁰ Perenyében is *civilek* énekelik a passiót, még Jézus szerepét is. Jézus Krisztus szenvedéstörténetének megjelenítésébe a turbák éneklésével egykor az egész templom bekapcsolódott. A szenvedéstörténet megisméréséhez a gyermekeknek nincs jobb lehetőség, mint először a turba-részekbe való bekapcsolódás, majd válogatott énekesekkel szólóénekeltetés.

Ha Jézus Krisztus szenvedéstörténetének állomásait egy rövidebb, strófikus költemény formájában szeretnénk egy diákkal megismertetni, akkor *Az Atyának egy Fia, Isten-ember értünk* kezdetű, késő középkori hóráséneket, a Kájoni *Cantionale* műfajmeghatározását követve himnuszt kell segítségül hívnunk. Legkorábbi példái breviárium-függelékben maradtak fenn: a zsolozsma imaóráinak megfelelően („éjjel, hat óra, kilenckor, tizenkét óra, három óra tájban, délestén, alkonyatkor”) éneklő végig Jézus Krisztus szenvedésének történetét. A *Patris Sapientia, Veritas divina* (Atyának Bölcsessége, bizony Istensége) kezdősorot viselő ének legkorábbi magyar fordítását a *Winkler-kódex*ből (1506) ismerjük. Elénk tárja emellett a jezsuita Hajnal Mátyás és a ferences Kopcsányi Márton elmélkedő könyve (17. század eleje), a *Cantus Catholici* (Lócse, 1651), a Kájoni-féle *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676, 1719),⁹¹ valamint a kéziratos *Gyöngyösi töldelek* (1628–1635) és a *Petri András-énekeskönyv* (1630–1631) is. A protestáns

89 Kovács Márton: *Elméleti és gyakorlati adalékok a katolikus passióéneklés történetéhez 1630 és napjaink között*, Magyar Egyházzene, XXII(2014/2015), 2, 123–140.

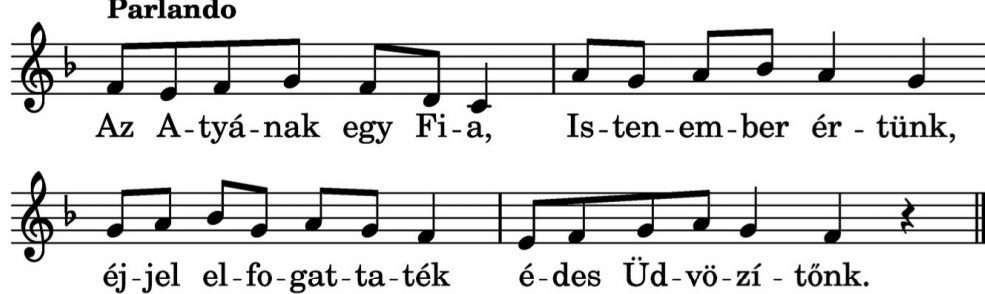
90 KAPOSSY: *Szertartáskönyv...*, i. m., 1*–20* (Máté-passió); 29*–40* (János-passió). Újabb, javított kiadások: 1.) *Magyar népi passió virágvasárnapra és nagypéntekre*, közreadja Kovács Márton, Hatágú Síp Alapítvány, Budapest, 1993, Máté-passió: 5–21, János-passió: 23–35; 2.) *Virágvasárnap és nagypénteki Passió. Kapossy Gyula Szertartáskönyvében 1932-ben közzétett magyar népi passió bővített, A–B–C liturgikus évre szerkesztett kiadása*, közléteszi Kovács Márton, [Piliscsaba]–Klotildliget, 2010, Máté-passió: 5–24, János-passió: 61–75. Hangzó Bejczy Józsefné Hittaller Anna énekeként (gy. Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 31.): *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 007a–c.

91 Közzétette: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 417–419, nr. 210–211.

felekezetek szintén kedvelték.⁹² A perenyei hagyomány Tárkányi Béla egri kanonok 1850-es években írt fordítását Fojtényi Kászon bencés tanár javításaival ismeri a Tárkányi–Zsasskovszky-énektárból, valamint az *Égi Lant*, az *Orgonahangok* és a *Lelki gyöngyök* lapjairól.⁹³ Középkori dallama a hazai katolikus gyakorlatból kiesett, mert világi dalként maradt fenn. Az idegen eredetű, 18. századi plagális dúr dallam a Bozóki-énekeskönyvben (1797) társul először a középkori eredetű *Patris Sapientia* szöveggel.⁹⁴ Ezt őrzi a perenyei változat is (14. kottapélda):

14. kotta

Parlando

Az A-tyá-nak egy Fi-a, Is-ten-em-ber ér - tünk,
éj-jel el-fo-gat-ta-ték é-des Üd-vö-zí - tönk.

2. Kedves tanítványai – elhagyják s azonnal
Rárohantak a zsidók – karddal és botokkal.
3. Hurcolák Pilátushoz – öt hat óra tájban,
Vádolák hamis tanúk, – mint gonoszt szavában.
4. Megkötözve állt ott, – csapdossák orcáját,
Rútul összeköpdösék – az egek Királyát.
5. Kilenckor kiált a nép: – „Fel, feszítsd fel őtet!”
S gúnyolódva rá bíborpalástot terített.
6. Szörnyű töviskoronát – tettek szent fejére,
S vállán keresztjét vivé – büntetés helyére.
7. És tizenkét óra volt, – hogy magas keresztfán,
Függe két lator között – az ártatlan Bárány.

⁹² RMKT XVII/7.

⁹³ Tárkányi–Zsasskovszky-énektár, nr. 132; *Égi Lant...*, i. m., nr. 183; *Orgonahangok...*, i. m., 540–541, nagybőjt nr. 18; *Lelki gyöngyök...*, i. m., nr. 220. Vö. ÉE/DU 87.

⁹⁴ Népdaltípusa: Egyszer egy királyfi (Típuskatalógus IV/432). Lásd: DOMOKOS, PAKSA: *i. m.*, 257–258, nr. 170. Továbbá: MNdTK I, IV/436. szám, rokondallam: MNdTK I, IV/431–445; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 172, nr. 540.

8. Kínja közt megszomjazék, – s ők epét adának
Annak, aki elvevé – bűnét e világnak.
9. Délután halálra vált – három óra tájban,
„Lelkemet fogadd, Atyám!” – mondta végszavában.
10. Oldalát pogány vitéz – lándzsával veré át,
Megrendült a föld s a nap – elveszté világát.
11. A keresztről levevék – még aznap délestén,
Mindenható erejét – Istensége rejtven.
12. Ím, így hal meg, akiben – új életünk támad,
Sírjunk hát, s térítse meg – szívünket a bánat!
13. Alkonyatkor téteték – sziklasír ölébe
A dicső szent test, jövő – életünk reménye.
14. A jövendölések így – megvalósulának,
Megváltónkban hirdetőik – üdvöt a világnak. Ámen.

Ugyancsak nagypéntek megdöbbenően szép liturgikus⁹⁵ éneke a kereszt behozatalakor énekelt *Popule meus, quid fecisti tibi? – Ó, én népem, teellened mit vétettem?* kezdetű tétel (ÉE 819; DU 95f; GH 147). Benne Krisztus panaszát (impropériák) halljuk, amelyeket szelíden, mégis hatalmas erővel, keserves hangon hozzánk, hűtlen népéhez intéz. Diákokkal énekelve napjainkban a lelkiismeret-vizsgálat elősegítésére is alkalmas. Az egri ordináriuskönyv a *Hagiosz ho Theosz* szakaszt énekelteti gyermekekkel.⁹⁶ Népéneként a Kájoni *Cantionale* alapján terjedt el széles körben.⁹⁷ A perenyei, strófikus változat két szempontból egyedi megoldás: egyrészt a Tárkányi–Zsaskovszky-énektár és más, dualizmus kori forrás⁹⁸ verses

95 *Graduale Strigoniense...*, i. m., III–III2; *Graduale Romanum...*, i. m., 176–181.

96 *Liber Ordinarius Agriensis...*, i. m., 59, 320.

97 Az 1. (1676) kiadásban a 160. a 2. (1719) kiadásban a 115. oldalon; kiadta: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 404, nr. 200; KÖVÁRI: *A Deák-Szentés kézirat...*, i. m., 159, nr. 66. Perenye földrajzi közelségében a kézirat *Vépi énekeskönyv* (1731) tartalmazza. Szövegforrásait sorjázza: *Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek), Jegyzetek*, s. a. r. STOLL Béla, a jegyzeteket írta HOLL Béla, Akadémiai, Budapest, 1992 (Régi Magyar Költők Tára [RMKT] XVII. század, 15/B), 288–289, nr. 222/I–II.

98 Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, 1855, nr. 158; *Égi Lant...*, i. m., nr. 206; *Orgonahangok...*, i. m., 573–575, nagybőjt nr. 54; *Lelki gyöngyök...*, i. m., nr. 244; *Szeráfi lant...*, i. m., nr. 60.

átiratát alkalmazza, másrészt a dallama nem az országosan ismert⁹⁹ verziót őrzi, hanem a 17. századi eredetű himnusz dallam, a *Jézus, a Rád emlékezés* himnikus népéneknél (1. kottapélda) már ismert¹⁰⁰ melódiára énekelte:

1. Én nemzetem, zsidó népem,
teellened mit vétettem?
Hogy tőled halált szenvedtem,
felelj meg immár énnekem!
2. Én tégedet Egyiptomból,
kihoztalak nagy rabságból,
Te engem kedves házamból,
kivetél a szent városból.
3. Egyiptomból kimentedben
nyílást tettem a tengerben,
Te mellemet megnyitottad,
lándzsával vérem ontottad.
4. A pusztában itattalak,
és mannával tápláltalak,
Engem epével itattál,
mérgecsel kínáltál.
5. Veled szép fényes oszlopban
jártam és híves homályban,
Te is én előtttem jártál,
de megkötözve hordoztál.
6. Ellenségedet megvertem,
fáraó népét elűztem,
Te engem ostorral vertél,
és talpig vérbe kevertél.

99 Népzeneti párhuzamok: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/62. c–f, h–j, II/64. s; HARANGOZÓ Imre, KÖVÁRI Réka: *Etelközi fohászok. Válogatás a moldvai magyarság vallásos népköltészetének kincstárából*, Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újki-gyós, 2005, 81–83, nr. 42.

100 Adatközlő: Babócsi Gyuláné Kerceselics Margit (1913–2005), gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perénye, 1997. július 7.; kottás kiadása: ÉP nr. 85; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 041a–b.

7. Kánán urát megfosztottam,
országát kezedbe adtam,
Te pedig náddal tiszteltél,
Heródesseel megvetettél.
8. Én téged nagy méltóságra,
emelvelek királyságra,
Te tövissel koronáztál,
csúfos bársonnyal ruháztál.
9. Téged Kánaán földére,
vittelek minden bőségre,
Te Kálvária hegyére
vittél minden szenvedésre.
10. Én szőlőmbe ültettelek,
szép esőkkel öntöztelek,
Te rossz gyümölcsöt termettél,
latrok közé feszítettél.
11. Égig felmagasztaltalak,
téged becsben tartottalak,
Te a földig megaláztál,
és gyalázva rágalmáztál.
12. Én nemzetem, zsidó népem,
többet mit cselekedhettem,
Te ellened mit vétettem?
Felelj meg mostan énnékem!
13. Ne essél mégis kétségbe,
csak légy buzgó megtérésbe,
Könnyezz és térj Istenedhez,
Hozzám, te Üdvözítődhez!
14. Akarlak üdvözíteni,
bűnödöt megbocsátani,
Fiamnak is befogadni,
csak ne késsél hozzám térni! Ámen.

A *Popule meus* tétel szerves részeként elhangzó, őskeresztény eredetű Trisagion-imádság a népénekváltozatból kikopott, de a *Názáretbeli Jézus, zsidóknak királya* kezdetű archaikus népi imádság részeként elhangzik Perenye hagyományában is:

Názáretbeli Jézus, zsidóknak királya,
 Veszédelemben lévő forgóknak Istené,
 Megtestesült Szent Ige,¹⁰¹
 Ne hagyjál bűnben elveszni.
 Szent Isten,
 Szent erős Isten,
 Szent halhatatlan Úristen,
 Könyörülj rajtunk.
 Hét kereszt alatt lefekszünk,
 Hét kereszt alatt fölkelünk.
 Őrizz angyal éjfélig,
 Boldogságos Szűz Mária veradtig,
 Jézus Krisztus mindétig.¹⁰²

A Fájdalmas Szűzanya kínjairól írt egyik legszebb költemény a szekvenciává emelkedett *Stabat Mater dolorosa* kezdetű itáliai lauda, amely a ferences Jacopone da Todi (1228–1306) lelkiségének és költői tehetségének gyümölcse. A ferencesek munkássága nyomán felvirágozott késő középkori Mária-siralom-líra alapvető darabja. A lírai költemény első magyar fordítását a jezsuita Hajnal Mátyásnak köszönhetjük, aki *Az Jesus Szivet Szerető Sziveknek Aytatossagara Szives Kepekkel Ki Formaltatott... könyvechke* című kiadványában (Bécs, 1629; Pozsony, 1642) tette közkinccsé. A *Cantus Catholici* első kiadásai és Kájoni *Cantionaléja* örökítette tovább és indította el az ének folklorizálódását.¹⁰³ Perenye szokásrendje 19. századi közvetítéssel kapta.¹⁰⁴ Dallama német eredetű, első előfordulása Bambergből való, 1628-ból. Hazánkban a *Cantus Catholici* (1651) óta

101 Balázs-völgyi Lászlóné Hittaller Mária (1930–2012; gyűjtés: Perenye, 1996. július 30., Medgyesy S. Norbert) hagyományában: „Igénk”.

102 Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes; gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1995. augusztus 22; kiadta: ÉP nr. 93; elemzése: ERDÉLYI Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*, Kalligram, Pozsony, 2013, 281–286, nr. 63; MEDGYESY: *Perenye vallási élete...*, i. m., 399–406; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD 12, CD-ROM 258a–c.

103 Szövegét közli és forrásait sorolja: RMKT XVII/7, 98–101, 526–258, nr. 71/I–II. A Kájoni *Cantionale* (1676, 174; 1719, 128) változatát közzétette: DOMOKOS, „...édes Hazámnak...”, i. m., 420–421, nr. 213.

104 Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, 1855, nr. 131; *Égi Lant...*, i. m., nr. 182; *Orgona-hangok...*, i. m., 545–547, nagybőjt nr. 23.

töretlenül őrzi népszerűségét.¹⁰⁵ 2019. szeptember 29-e óta a Fájdalmas Szűz tiszteletére énekelt Szent Vid zárandoklati misén¹⁰⁶ hangzik el (15. kottapélda):

15. kotta

Ál - la a ke - ser - ves A - nya,
ke - reszt - fá - nál sí - rán - koz - va,
mi - dőn függ - ne Szent Fi - a,
mi - dőn függ - ne Szent Fi - a.

2. Kit lelkének bánatában – és siralmas fájdalmaiban
Hegyes tör általjára, – hegyes tör általjára.
3. Ó, mely nagy volt rettegése, – aggodalma, epedése,
Mely gyötrelmet szenvedte, – mely gyötrelmet szenvedte.
4. Sírt és szíve vérzett, látván, – hogy nagy kínban a keresztfán
Függ isteni Gyermeke, – függ isteni Gyermeke.
5. Ki az, aki meg nem indul – Krisztus Anyján, s könnye nem hull,
Látván őt keseregni, – látván őt keseregni?
6. Ki az, akit bú ne érne – egy anyát, ha így szemlélné,
Magzatával vérezni, – magzatával vérezni?
7. Nemzetének bűne végett – látta magát, a szentséget
Ostorral mint szaggatták, – ostorral mint szaggatták.
8. Fiát látta elhagyatva, – s midőn már lelkét kiadta,
Hogy oldalát megnyiták, – hogy oldalát megnyiták.

¹⁰⁵ Népzenei párhuzamok: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/17; elemzése: DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 125, nr. 404.

¹⁰⁶ Kiadta: ÉP nr. 72; rövidítve: *A perenyéiek fogadalmi zárandoklata...*, i. m., 161–162, nr. 55; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 055.

9. Szeretnek szent forrás, – ó, Szűz, lelked bánkódása,
Add, lelkemé is legyen, – add, lelkemé is legyen!
10. Add, hogy szívem érte égjen, – Szent Fiadnak gyötrelmében
Lelkem mindig részt vegyen, – lelkem mindig részt vegyen!
11. Szűzanyám, kérlek esengve, – Hathatósan véd szívembe
Szent Fiadnak sebeit, – Szent Fiadnak sebeit!
12. Közöld velem, sebesített – s az érettem megfeszített
Jézusnak gyötrelmeit, – Jézusnak gyötrelmeit!
13. Add, hogy veled együtt sírjak, – s töredelmes szívvel bírjak,
Míg elérem végemet, – míg elérem végemet!
14. A keresztnél veled álljak, – siralmidtól el ne váljak,
S ebben leljem kedvemet, – s ebben leljem kedvemet!
15. Szüzességnek szép Virága, – taníts engem veled drága
Szent Fiadon könnyezni, – Szent Fiadon könnyezni!
16. Ó, taníts meg sok kínjáról – és halálos fájdalomáról
Gyakran megemlékezni, – gyakran megemlékezni!
17. Hogy sebemben részesüljek, – szerelmétől felhevüljek,
E mulandó életen, – e mulandó életen!
18. És ezektől gerjedezve, – legyek, ó, Szűz, védelmezve
Tőled az ítéleten, – tőled az ítéleten!
19. Ó, szenvedő Jézus, engedd, – Szűzanyád oltalma mellett
Életemet tölteni, – életemet tölteni!
20. S midőn a test sírba mégyen, – engedj veled majd az égben
Vég nélkül örvideni, – vég nélkül örvideni! Ámen.

6. HÚSVÉT

Tananyag: Jézus Krisztus feltámadása (Mt 28; Mk 16; Lk 24; Jn 20–21) és megjelenése tanítványainak 40 napon keresztül; Szűz Mária húsvétja.

Gyakorlat: A *Feltámadt Krisztus e napon* kanció és a *Regina caeli* helyi változata.

A húsvéti eseményeket megéneklő, a feltámadási körmeneten zengedezett, bátor hangú *Feltámadt Krisztus e napon, alleluja!* kezdetű énekünk középkori kancióból vált méltán közkedvelt népénekké. Szövege egy késő középkori vers (*Surrexit Christus hodie*) majdnem pontos fordítása, amely latinul az 1430-as évekből származó *Zsigmond-kori töredék*ben is olvasható.¹⁰⁷ Ennek 16. századi fordítása – formálódva – végig követhető későbbi énekeskönyveinkben a *Cantus Catholici* (Lőcse, 1651) óta.¹⁰⁸ A perenyei szövegváltozatot a Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, az *Orgonahangok*, valamint a *Lelki gyöngyök* gyűjtemény alapozta meg.¹⁰⁹ Melódiája késő középkori, 15. századi dallam, amelyet Európa-szerte *dúr* hangnemben, nálunk pedig már a középkor óta *dór*-hangsorban énekeltek. A néphagyomány (így Perenye is) az énekeskönyvi „lá-mi-lá” kezdettel szemben – az alaphanghoz viszonyítva – kvinttel magasabb hangon, skálamenettel indítja e kanciót. Ez illik bele az ősi magyar dallamhagyományba, ebben az esetben ugyanis a siratóstílusból eredő igen régi dallammodell egyházi változatával van dolgunk.¹¹⁰ Ennek változatát örzi Perenye szokásrendje is dór hangsorral, nóna ambitusban, ABC szerkezettel, záró (3.) sorában ereszkedő dallamvonallal (16. kottapélda).¹¹¹

¹⁰⁷ CGH XXV, 63, nr. 55.

¹⁰⁸ A Kájoni *Cantionale* (1676, 245; 1719, 188) szövegét közzétette: DOMOKOS: „...édes Hazám-nak...”, i. m., 501–502, nr. 272. A Kassán kiadott *Cantus Catholici* (1674, 338) is hozzájárult későbbi kéziratos közkedveltségéhez: *Zemlénny János-ék.* (1668, 63a–64a), *Écsi ék.* (1700–1725, 236), *Paksi Márton György-ék.* (1760–1761, 274). Az adatokat Holl Béla kutatásai alapján közli: RMKT XVII/7, 337–338, 668–669, nr. 201/I.

¹⁰⁹ Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, 1855, nr. 167; *Orgonahangok...*, i. m., 605, nr. 9; *Lelki gyöngyök...*, i. m., nr. 257.

¹¹⁰ Népzenei párhuzamok: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. I/146; DOBSZAY László: *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*, Akadémiai, Budapest, 1983, 136–137, nr. 154; MNdtK I, II/22; elemzése: DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 55–56, nr. 205.

¹¹¹ Adatközlő: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1995. augusztus 22., Németh Istvánnal 2011. április 18-án és június 10-én; kiadta: ÉP nr. 96; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 018a–b.

16. kotta

Parlando

Fel-tá-madt Krisz-tus e na-pon, Refr.: Al - le - luja,
Há - la le - gyen az Is - ten - nek!

2. Hogy az ember vigadozzon, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
3. Szörnyű halált ki szenvedett, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
4. Váltván bűnös embereket, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
5. Szent asszonyok koporsóhoz, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
6. Visznek kenetet Krisztushoz, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
7. Fényes angyalt ők látának, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
8. Vig örömet is hallának, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
9. Ők félénk asszony-emberek! alleluja!
Hála legyen az Istennek!
10. Galileába menjete, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
11. Tanítványoknak hirdetve: alleluja!
Hála legyen az Istennek!

12. Urunk, hogy él dicsőségben! alleluja!
Hála legyen az Istennek!
13. Megjelenék Szent Anyjának, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
14. És kesergő Magdolnának, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
15. Aztán megjelent Péternek, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
16. S több apostolhíveinek, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
17. A húsvéti víg örömben, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
18. Dicsérjük Istent lelkünkben! alleluja!
Hála legyen az Istennek!
19. Dicsőség Szentháromságnak, alleluja!
Hála legyen az Istennek!
20. Adjunk hálát mi Urunknak! alleluja!
Hála legyen az Istennek!

Az alábbi ének a vasi Nagymizdón született Szemenyei Mihály (1830–1908) regölyi plébános költeménye, melyet a 19. század végi elképzelés az *O, filii et filiae* kezdetű, 15. századi Benedicamus-tropus (ÉE/DU 109) népénekváltozatának tart. A perenyei szövegvariáns forrásaként szolgáló *Orgonahangok* és a Szemenyei–Kaposy-énektár *Alleluja, Alleluja o Filii et Filiae. Dall. Mennyei szent Atyám oltárodnál szerint* címmel illeti.¹¹² Az ének szövege a kenetvivő asszonyok, Jézus megjelenése és a kétkedő Szent Tamás apostol történetét dolgozza fel. Helyi kisebb variánsban élő melódiája (17. kottapélda) hangzatfelbontással kezdődő hexachord típusú, kisambitusú, AABA szerkezetű dúr dallam a 18. századból. Moldva kivételével az egész magyar nyelvterületen, főként adventi, karácsonyi és vízkereshti énekként elterjedt dallam, amelynek cseh, szlovák, horvát és szerb

¹¹² *Orgonahangok...*, i. m., 617, nr. 23; Szemenyei–Kaposy-énektár, II, 29, nr. 24.

párhuzamai is vannak.¹¹³ Saját költeménye lírai dallamaként Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) *Ötödfélszáz énekek* című kéziratos gyűjteménye jegyezte le 1813-ban.¹¹⁴ Ugyanezen a dallamon ismeri Perenye hagyománya az adventi *Mennyből alászállott, mennyből alászállott az Úr angyala* (ÉP 11) és a vízkereszti *A három bölcs király* (ÉP 41) kezdetű népénekeket is:¹¹⁵

17. kotta

Parlando

Fel-tá-ma-dott az Úr, fel-tá-ma-dott az Úr, ör - ven-dez-zünk!

Gyújt - sa - tok, szép szü - zek, if - jak, ö - röm - tü - zet,

ör - ven-dez-zünk! Mag-dol-na, Sza-ló-me, al-le-lu-ja!

Már sírban nem le-lé Krisztus holt te-temét, al - le - lu-ja!

2. Szállong, terjeng a hír, szállong, terjeng a hír, örvendezzünk!
 A szent apostolok megértve a valót, örvendezzünk!
 A sírhoz sietnek, alleluja,
 Pétert a leghívebb János előzi meg, alleluja!

113 DOMOKOS, PAKSA: *i. m.*, 186–187, nr. 110.

114 Az ének művészneves szerzője: Arion, címe: „Ciprus és Páfus”, incipit: *Kettő a szeretet, Ciprusban született Mind a kettő*. Eredetileg $\frac{3}{4}$ -es dallamát közölte: *Ötödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, s. a. r. BARTHA Dénes, KISS József, Akadémiai, Budapest, 1953, 235, nr. 100. Bartha Dénes bajor dallamrokonságot sejt. Az ének újabb kiadása: *Énekes poézis. Válogatás Pálóczi Horváth Ádám ötödfélszáz énekeiből*, vál. KATONA Tamás, szakmai ellenőrzés és utószó KÜLLŐS Imola, a zenei részt gondozta és a dallamjegyzeteket írta DOMOKOS Mária, Magyar Helikon, Budapest, 1979, 82–83, nr. 42.

115 Adatközlők: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes és Babócsi Miklósné Balázsvölgyi Mária (1929–2017); gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1995. július 8. és 1995. augusztus 22.; kiadta: ÉP nr. 100; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 087a–089. Variánsai: MNT II, nr. 325; az egyik bölcsőske-játékból (*Bethlehem városba, rongyos istállóba ma született*) nr. 694.

3. Apostolainak, apostolainak, örvendezzünk!
A menny fölkelte Ura ily vigaszt nyújt vala, örvendezzünk!
„Békesség veletek!” Alleluja,
Az Úr, hogy megjelen, Tamás nincsen jelen, alleluja!
4. Ki e megjelenést, ki e megjelenést, örvendezzünk!
Nem hiszi, az Tamás, vajon ki volna más, örvendezzünk!
Kishitű, légy hívő, alleluja,
De boldogabb lesz az, ki nem lát, és hiszen, alleluja!
5. Tamás a kétkedő, Tamás a kétkedő, örvendezzünk!
Látván a sebeket, „én Uram”, így rebeg, örvendezzünk!
Boldog, ki lát, s hiszen, alleluja,
De boldogabb leszen, ki nem lát, és hiszen, alleluja!
6. Feltámadott az Úr, feltámadott az Úr, örvendezzünk!
Békesség veletek, repessen szívetek, örvendezzünk!
Hálát rebegjete~~k~~, alleluja,
Jóban épüljete~~k~~, hogy mennyet nyerjete~~k~~, alleluja!

A megélt vallásosságban elsősorban a májusi litániához kötődő *Mennynék Királyné Asszonya* ének a húsvéti Mária-antifóna, a *Regina caeli, laetare, alleluja!* (ÉE/DU 223) népénekváltozata. Az eredeti szöveget és gregorián dallamot a 11. században írta egy bencés szerzetes. Magyar nyelven elsőként a *Cantus Catholici* és a Kájoni *Cantionale* tárja elénk.¹¹⁶ 18. századból származtatható dallama (18. kottapélda)¹¹⁷ Kőszeghegyalja sajátossága, ugyanis Perenye mellett a közeli Nemescsó hagyományából gyűjtötte 1961-ben Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) és Tóth Margit (1920–2009).¹¹⁸ Perenyében az *Égi Lant*, az *Orgonahangok* és a *Szeráfi lant*,¹¹⁹ egyébként országosan elterjedt (ÉE/DU 224) szövegváltozatával terjedt el:

116 *Cantus Catholici*, Kassa, 1674, 335, 350; KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676, *Regina caeli*: 1676, 254; 1719, 195; *Mennynék Királyné Asszonya*: 1676, 255, 1719, 195; közölte: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 516–517, nr. 288–289; *Eőrülly, örvendezz, Szent Szűz* kezdősorral a népének-változat: RMKT XVII/15/A, 300–301, nr. 245. Zalai, nógrádi és zaborvidéki népi dallamváltozatait lásd: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., II/75/d, f. Gyakorlati kiadása: ÉE 117; DU 117.

117 Kiadta: ÉP nr. 108; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD 15, CD-ROM 116a–116c2.

118 ERDÉLYI Zsuzsanna, TÓTH Margit: *Dunántúli népénekek, I–II*, Kézirat, támlap-sorozat az 1960-as évekből. A Néprajzi Múzeum és a MTA BTK Zenetudományi Intézet között létrejött egyesség jóvoltából a gyűjtőfüzetek másolatai a Néprajzi Múzeumba kerültek. Tóth Margit hagyatékát, a Hagyományok Házával kötött együttműködés eredményeként, ugyancsak a Néprajzi Múzeum őrzi. (Pálóczy Krisztina népzene kutató szíves közlése, 2018. november 19.)

119 *Égi Lant...*, i. m., nr. 365; *Orgonahangok...*, i. m., 885. oldal, *Mária-énekek...* i. m., nr. 233; *Szeráfi lant...*, i. m., nr. 168.

Parlando

Menny - nek Ki - rály - né Asz - szo - nya,
 ö - rülj szép Szűz, al - le - lu - ja!
 Mert kit mé - hed - ben hor - doz - ni
 mél - tó vol - tál, al - le - lu - ja!

2. Amint megmondotta vala, föltámadott, alleluja!
 Imádd Istent, hogy lemossa bűneinket, alleluja!

7. PÜNKÖSD

Tananyag: a Szentlélek eljövetele, az Egyház születése, a Szentlélek ajándékai.

Gyakorlat: a *Teremtő Lélek, szállj miránk* himnusz elemzése és éneklése.

Az alábbi tétel a *Veni, Creator Spiritus* kezdetű (ÉE/DU 122), méltán közkedvelt, fenséges Szentlélek-himnusz népénekváltozata. Amit a Szentlélek tulajdonságairól ismerünk, az ének szövegéből megtanítható a diákoknak: *Vigasztaló, hét Ajándék, Kútforrás, Szeretet, Kenet, Szózat*. A himnusz szövegét Szent Hrabanus Magnentius Maurus (780–856) mainzi frank nemes, bencés szerzetes, mainzi püspök, a Karoling-reneszánsz legkiemelkedőbb németföldi képviselője írta. A Kájoni *Cantionale* egy szép fordítást tartalmaz,¹²⁰ Perenyébe a már többször idézett,

¹²⁰ KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*, „Hymnus de Spiritu Sancto”, *Veni Creator Spiritus*: 1676, 274; 1719, 211; „Veni Creator Spiritus”, *Jöj-el Szent Lélek Istenünk*: 1676, 275; 1917, 211; közzétette: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 544–545, nr. 316–317.

19. század végi énektárak nyomán jutott el.¹²¹ Dallama 19. századi, a Tárkányi–Zsaskovszky-énektár (184) melódiájától eltérő, helyi változatban él (19. kotta-példa).¹²²

19. kotta

Parlando

Te - rem - tő Lé - lek, szállj mi - ránk,
vi - lá - go - síts meg, é - gi láng,
ki al - ko - tád a szí - ve - ket,
öntsd e - zek - be ke - gyel - me - det!

2. Kit Isten, mint Vigasztalót
Ajándécul nekünk adott.
Te, élő Kútforrás, Szeretet,
Te Tűz vagy s lelki szent Kenet.
3. Te, hét ajándék Istene,
Az Úr hatalmas jobb keze,
Te, kit megígért az Atya,
Lelkünk malasztos szózata.
4. Gyullaszd fel az érzéseket,
Szívünkbe öntsd szeretetet,
Testünk erőtlenségeit
Védjék magas kegyelmeid!

¹²¹ A perenyei változat szövegforrásai: Tárkányi–Zsaskovszky-énektár, 1855, nr. 184; Szemenyei–Kaposy-énekeskönyv, II, 78; *Égi Lant...*, i. m., nr. 244; *Orgonahangok...*, i. m., 651, pünkösöd nr. 10.

¹²² Kiadta: ÉP nr. 110; hangzó Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes előadásában: *Ecclesia Agatha...*, i. m., CD-ROM 026.

5. Kísértésekben el ne hagyj,
Békességet szívünkbe adj,
Útjainkban légy hű vezér,
Ne érje népedet veszély!
6. Add, ismerhessük az Atyát,
És egyszülöttjét, Szent Fiát,
S Téged, ki Tőlük származtál,
Ég és föld áldjon, míg csak áll!
7. Legyen dicsőség, ó, Atyánk,
Neked s kitől megváltatánk,
Fiadnak, s a Vigasztalót
Áldjuk, mint véled egy Valót! Ámen.

8. HALOTTI SZEKVENCIA

Tananyag: a halál és a túlvilági élet kérdésköre, az utolsó ítélet.

Gyakorlat: a *Dies irae – Ítéletnek végső napja* szekvencia eredeti szövegének (ÉE 689; DU 334b) és alábbi változatának átelmélkedő éneklése.

Perenye lelkiiségének nagy kincse a temetés előtti estén a Szent Ágota-templomban előénekes vezetésével megtartott népénekes-rózsafüzéres halottvirrasztó, amelynek keretében elhangzik az elhunyt búcsú(z)ása egyes szám első személyben megszólaló népénekkal.¹²³ Liturgikus énekként a *Napja Isten haragjának* kezdetű szekvencia-származékot javasoljuk a hitoktatásban való alkalmazásra. Az éneket a ferences Celanói Tamás (1190 k.–1260) költötte. A vers az utolsó ítéletről szóló *Dies irae, dies illa* kezdetű szekvencia¹²⁴ fordítása és népi továbbélése. Mindmáig a gyászmisében éneklük. Kájoni *Cantionaléja* (Csíksomlyó, 1676, 1719)¹²⁵ latin és magyar változatban közli a népszerűvé vált középkori himnikus

123 Bővebben: MÉDGYESY S. Norbert: *Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében 10. Konferencia Veszprémben a Laczkó Dezső Múzeum és a Veszprémi Hittudományi Főiskola közös szervezésében, 2014. május 20–23.*, szerk. PILIPKÓ Erzsébet, FOGL Krisztián Sándor, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2017, 820–845.

124 Az „Ad Christum Iudicem” címmel ellátott szekvencia – Clemens Blume kutatásai szerint – egy 1228 táján íródott ferences kéziratoss breviáriumban (*Breviarium Sanctae Clarae*), valamint egy 1253 körül keletkezett *Missale Franciscano-Romanum* lapjain olvasható először. A szekvencia eredeti szövegét kiadta: *Thesauri Hymnologici Prosarium...*, i. m., 269–275, nr. 178.

125 „Prosa funebris”, Csíksomlyó, 1676, 688; 1719, 584. „Eadem prosa Ungarice” cím alatt magyar nyelven „A’ Nap nagy haragnak napja” incipittel 1676-ban a 689., 1719-ben pedig az 585. lapon szerepeltette Kájoni énekgyűjteménye. Kiadta: DOMOKOS: „...édes Hazámnak...”, i. m., 1140–1144. Népzenei dallamcsaládja *Napja Isten haragjának* vagy *Az nap nagy haragnak napja* kezdő-

költeményt. Perenyei, kis szext ambitusú, autentikus moll-dallama és a helyi hagyományban énekelt szövegváltozata így hangzik (20. kottapélda), melynek meggyökereztetésében jelentős szerepe volt a Tárkányi–Zsasskovszky-énektárnak (Eger, 1855, 1874²):

20. kotta

Parlando

Nap - ja Is - ten ha - rag - já - nak
vé - gét ve - ti a vi - lág - nak,
e sza - vuk a pró - fé - ták - nak.

2. A szívtelen rettegéssel,
Lesz a bíró jövetélvel,
Hol kezdődik a számvétel.
3. A trombita szól egyszerre,
Lehat minden sírfenékre,
S kit-kit hí ítélőszékre.
4. Bámul természet és halál,
Hogy a föld-por emberré vál,
És a Bíró e-lébé áll.
5. Az írott könyv megnyittatik,
Melyben minden foglaltutik,
Valami megbíráltutik.¹²⁶

sorral: LAJTHA László: *Sopronmegyei virrasztó énekek*, Editio Musica, Budapest, 1956, 90–101, nr. 44–51; SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. II/15; MNdtK I, IV (E) 310/a–d típus; DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 46, nr. 128; HARANGÓZÓ, KŐVÁRI: *i. m.*, 86–88, nr. 44. Az ének zenetörténeti és néprajzi szerepét számos kottapéldával összefoglalja: RICHTER Pál: *Napja Isten haragjának – egy temetési ének írásos emlékei és néphagyományban élő változatai = A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2005. Társadalom és humántudományok*, főszerk. MURÁNYI János, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2006, 259–276; másodközlés: *Magyar Zene*, XLIV(2006), 3, 263–277.

¹²⁶ Adaközlő: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes. Gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 29. és 2005. augusztus 15.; Németh Istvánnal 2011. április 18-án és június 9-én. Hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 015a–d.

IV. HELYBÉLI NÉPZSOLOZSMÁK

Eredetét és szövegét tekintve *A Szentháromság imádása és a Szentháromság-olvasó* című fejezetben bemutatott Szentháromság-olvasó reggeli népszolozsmának tekinthető.

A Szent Háromnap zsolozsmájából, a nép által egykor közkedvelt lamentációkból Perenyében csak a nagyszombatra szóló siralmakat (*Heth, Hogy el nem fogyunk, az Úr nagy irgalma adott erőt*) és Jeremiás könyörgését (*Oh, emlékezzél meg, Uram kezdőssorral*) énekelte a háromnapos szertartás-sorozatból.¹²⁷ Felújítása az *Éneklő Egyház* (ÉE 813–816) és a *Népszolozsmák*¹²⁸ alapján javasolt oly módon, hogy Jeremiás szavait a perenyei dallamváltozatban énekeljék.

A perenyei népvesperás: Perenye hagyománya latin nyelven ismeri az alkonyati zsolozsmát, amely a klasszikus vásár- és ünnepnap i vesperásnak megfelelően a 109., 110., 111., 112. és 113. zsoltár első 3 sorát énekelteni, és hozzá a Szentháromság-dicsőítést: „Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto”. Ezt az ünnepnek megfelelő himnikus népének követi. Az imaóra csúcsaként szerepel a Magnificat első 3 sora. A helyi rendszeres zsolozsmázásról Böle András egyházlátogatási jegyzőkönyve így ír 1840-ben: „Innepeken délután Vecsernyék tartatnak.”¹²⁹ A szokás további, 19. századi és 20. század eleji életéről nincsenek adataink. Perenyében az 1930-as és 1940-es években Heisz Alajos kántortanító vezette a vesperást, az 1979-ből fennmaradt plébániai *Hirdetőkönyv* ugyancsak említi a vesperás megtartását.¹³⁰ Egykor a legnagyobb ünnepeken, így karácsony, húsvét, pünkösd, Szentháromság vasárnapja és Úrnapja délutánján, továbbá a patrónus, Szent Ágota ünnepén énekeltek a perenyéiek ezt a rendkívül értékes és megbecsülendő liturgikus éneket. Ma a Szent Vendel ünnepéhez (október 20-ához) legközelebbi vasárnapon szólal meg a *prosecció* előtt, a Szent Ágotatemplomban. Dallama népi gregorián zsoltártónusok helyi változata. Figyelemre

127 Énekelte: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 29.; kiadta: ÉP nr. 91; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD-ROM 006a–b. Népzenei párhuzamok: SZENDREI, DOBSZAY, RAJECZKY: *XVI–XVII. századi dallamaink...*, i. m., nr. F/4/b. Elemzése: DOBSZAY: *A magyar népének...*, i. m., 35, nr. 103; DOBSZAY László: *A lamentáció a népi gyakorlatban = Zenetudományi Dolgozatok 2006–2007*, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2007, 159–170. (Gyűjteményes kiadása: *Dobszay László válogatott írásai 1995–2010, I. Népének–népzene–magyar zenetörténet–gregorián*, szerk. Kovács Andrea, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2010, 156–165.

128 *Népszolozsmák. Énekes zsolozsma az Esztergomi Breviárium alapján*, Kiadja a Keresztény Értelmiségi Szövetsége, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, Budapest, 1990, 155–177, díszesebb dallamokkal: 304–308. Más gyakorlati közzététel: DU 228–239, 250–263; *Nagyhét...*, i. m., 57–72, 133–147, 217–229. Teljes körű, tudományos célú kiadása: *Hebdomada Major – A Nagyhét*, összeáll. DOBSZAY László, Magyar Tudományos Akadémia, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Intézet, Budapest, 2003, CD-ROM, digitális tananyag.

129 *Visitatio Canonica*, Andreas Böle, 1840, 2, 88 (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár [SZEL], CV Böle).

130 *Hirdetőkönyv, 1979*. Györög Pál plébános írása (SZEL Plébániai Irattárak, Perenye).

és megőrzésre méltók a latin nyelv helybéli szokás szerint kiejtett szavai: *inimicosz, timencibusz, princimpió*.¹³¹

V. ÖSSZEFOGLALÓ ELEMZÉS

A tanulmányban egy vasi közösség, Perenye szakrális zenei anyanyelvéből 25 olyan tételt vizsgáltunk (részletesen 18-at), amelyek a liturgikus énekek körébe tartoznak, vagy közvetlenül azoknak strófikus származékai. E tételek által valószínűleg meg a liturgikus hitoktatás egy közösség őseitől örökölt, nemzedékeken keresztül szervesen kifejlődött saját zenei anyanyelvén. Napjaink hitoktatásában és szertartásrendjében is jól alkalmazható megoldásként a római és esztergomi rítusban eredetileg gregorián dallamon elhangzó liturgikus tételek a népi gyakorlatban recitatív és 16–18. századi melódiákon strófikus formában maradtak fenn:

- *Benedictio et claritas; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus* (gregorián) → Szentháromság-olvasó (recto tono)
- Mindenszentek litániája: a gregorián dallam helyi, díszített változata
- *Ave, Maria* (gregorián) → *Üdvözlégy, Szent Szűz, teljes malasztal* (strófikus népének)
- *Vexilla Regis* (gregorián) → *Királyi zászlók lobognak* (strófikus népének)
- *Hosanna filio David* (gregorián) → *Hosanna filio David* (recitatív gregorián: 8. zsoltártónus)
- *In monte Oliveti* (gregorián) → *In monte Oliveti* (recitatív gregorián: 8. zsoltártónus)
- *Gloria, laus et honor* (gregorián) → *Gloria, laus et honor / Dicsőség és dicséret tenéked* (tonus peregrinus helyi változata, népi gregorián)
- *Patris Sapientia* (strófikus órásének) → *Az Atyának egy Fia* (strófikus népének)
- *Popule meus* (gregorián) → *Én nemzetem, zsidó népem* (strófikus népének)
- *Stabat Mater dolorosa* (gregorián) → *Álla a keserves Anya* (strófikus népének)

¹³¹ Adatközlő: Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes, gyűjtötte: Medgyesy S. Norbert, Perenye, 1996. július 29.; lelőhelye: MTA BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Budapest, LSZ 6933; kiadásai: ÉP nr. 128 (húsvéti füzet); ÉP 134 (Szent Vendel-füzet); *A perenyeiek fogadalmi zárándoklata...*, i. m., 45–54, nr. 15; hangzó: *Ecclesia Agathae...*, i. m., CD 26, CD-ROM 005a–005b4; elemzése: MEDGYESY S.: *Perenye vallási élete...*, i. m., 366–371; MEDGYESY S. Norbert: *Gregorián eredetű, recitatív stílusú népénekek Perenye hagyományában = Népi valláosság a Kárpát-medencében 8. Konferencia Balatonfüreden, 2009. október 1–3.*, szerk. PILIPKÓ Erzsébet, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2013, 422–445.

- *Surrexit Christus hodie* (kanció) —> *Feltámadt Krisztus e napon* (strófikus népének)
- *Regina caeli* (gregorián) —> *Mennynek Királyné Asszonya* (strófikus népének)
- *Veni Creator Spiritus* (gregorián) —> *Teremtő Lélek, szállj miránk* (strófikus népének)
- *Dies irae, dies illa* (gregorián) —> *Napja Isten haragjának* (strófikus népének)

E módszer következtében könnyen taníthatók bármelyik korosztálynak a leg súlyosabb tartalmat hordozó liturgikus tételek is. Az énekek a Szentháromság imádása (Szentháromság-olvasó), az Oltáriszentségért való hálaadás (latin népvesperás), a szentek közbenjárását kérő egyetemes könyörgés (Mindenszentek litániája), a saját patrónus tisztelete mellett az egész egyházi évet betöltik, és ezzel együtt Jézus Krisztus és Szűz Mária földi életének főbb állomásait jelenítik meg és tartalmaz szövegükkel egyben meg is tanítják azokat. A hitoktatás során – az eredeti, nehezen tanulható szillabikus-neumatikus dallamok helyett, a tétel tartalmát nem sértve – könnyen alkalmazható helyi népi recitáció körébe tartozik virágvasárnap liturgiájában, a Kaposy-Szertartáskönyv (1932) nyomán, a *Hosanna filio David* antifóna és az *In monte Oliveti* responzórium éneklése 8. zsoltártónuson; továbbá egészen egyedi jelenség, Perenyén kívül más írott forrásból és más népzenei gyűjtésből nem ismert a *Gloria, laus et honor* himnusz alkalmazása a tonus peregrinus kéttűbás dallamán. A diákoknak egy életre imádság-mérceként szolgáló és egyben a pátria-tudatot tápláló Mindenszentek litániájának díszes helyi népi recitatív dallama ugyancsak karakterisztikus. Advent és karácsony hittitkait meglevenítő *Üdvözlégy*, *Szent Szűz, teljes malasztal* és a *Csordapásztorok* dramatikus népének párbeszédes formában is énekelhető, amely élményszerűvé teszi a katekézist és a paraliturgikus alkalmazást (pl. betlehemes játék részeként) egyaránt. A *Királyi zászlók lobognak* ókeresztény himnusz a kereszt misztériumát, az *Álla a keserves Anya* szekvenciaátirat pedig az együttlészenvedést érteti meg a diákokkal, az *Én nemzetem, zsidó népem* magába nézésre sarkall; Perenyében mindhárom tétel 17. századi népénekdallamon énekelve. A *Feltámadt Krisztus e napon* késő középkori kanció díszített dór dallamát akár egy diák vagy diákok csoportja előénekelheti a körmeneten (*prosección*), és a közösség húsvéti boldog lélekkel soronként rákiálthatja: „Alleluja! Hála legyen az Istennek!” A *Mennynek Királyné Asszonya* húsvéti Mária-antifóna regionális népi dallama szintén csak erre a tájra jellemző.

Feltehetjük a kérdést, hogy mikor és miképpen gyökeresedtek meg ezek az ősi és igen értékes dallamok e község hagyományvilágában? Hogy honnan származnak a perenyei hagyományban recitatív formájúvá vált, eredetileg dallamos (szillabikus-neumatikus) gregorián tételek, írott források hiányában, sajnos nem tudjuk megmondani. Az ismertetett recitatív énekek többsége megtalálható a perenyei Szent Ágota-templom kórusán megőrzött, Zsaskovszky Ferenc által szerkesztett

és Egerben, 1853-ban megjelentetett *Manuale Musico-Liturgicum* gregorián tétel¹³² között. Az ismertetett népelemek viszont felhívják a figyelmet arra, hogy az 1850 és 1945 között kiadott katolikus énekeskönyvek, esetünkben a Tárkányi–Zsaskovszky-énektár (1874), az *Égi Lant* (1898), az *Orgonahangok* (1903), a *Lelki gyöngyök* (1928), a nagyhét kapcsán kiemelten a Kapossy-Szertartáskönyv (1932), továbbá a *Szeráfi lant* (1933) számos liturgikus énekszöveget őriztek meg eredeti textussal vagy verses átíratban. Néhány tétel esetében a mára már túl didaktikusnak és szentimentálisnak tűnő Szemenyei–Kapossy-énekeskönyv (1887, 1890) is ide sorolható. Dallamaik a nem elhanyagolható 18–19. századi zenetörténeti stílusrétegek gyümölcsei. Mindezek napjainkig éltető és tiszta forrásai a megélt (népi) vallásosságnak, amely nemcsak a falusi, hanem a városi közösségek számára is mintaként szolgálhatnak. A Perenyében fellelt és részben még latin nyelven használatos tételek esetében mindenképpen ki kell emelnünk az őrségi Órimagyarósdon (Vas vármegye) született Heisz Alajos (1902–1962) kántortanítót, harangozót, ostyasütőt, az Önkéntes Tűzoltó Egylet, a Levente Egylet, a Római Katolikus Ifjúsági Egylet és a Perenyei Verbunkos vezetőjét, aki 1923-tól az 1948-as kényszerű államosításig oktatta a helyi fiatalságot az elemi iskolában.¹³³ A *Hosanna filio David* és a *Gloria, laus* tétel biztosan az ő keze nyomát őrzi. A saját zsoltártónusokon és jellegzetes népi latinitással énekelt népvesperásról már Böle András *canonica visitatiója* hírt ad 1840-ben. Az államosítás előtt ezt is Heisz tanító vezette a *Jeremiás Siralmaival* és *Imádságával* együtt. A *Mindenszentek litániája* dala kimondottan népi eredetű sejtet, mert énekes adatközlőim szerint a régi előénekesek is alkalmazták. A *Te Deum* dallamváltozatát ugyanígy. E rendkívüli értékű, társadalmi csoportokon és emberi életszakaszokon felül álló, tehát bármikor (és tegyük hozzá, bárhol) alkalmazható népelemek napjainkig való fennmaradása Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015) előénekes¹³⁴

132 E tételeket részletesen elemzi: WATZATKA Ágnes: *Gregorián tételek Zsaskovszky Ferenc karénekes kézikönyvében* = „*Inter sollicitudines*” Tudományos ülészek X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján, Budapest, 2003. december, szerk. DOBSZAY Ágnes, MTA-TKI, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2006, 429–454.

133 Kimutatás a perenyei r. kath. jellegű elemi iskolánál történt tanítótávozásról, Nagyencs, 1929. július. [Aláírás: Kapcsány Sándor plébános, iskolaszéki elnök] SZEL Püspöki Levéltár, 3. Egyházmegyei főtanfelügyelő iratai, b.) külön kezelt iratok, Tanítók lapja 25. doboz, Szombathely. Heisz Alajos perenyei munkásságáról bővebben: VARGA Gabriella: *A perenyei tanügy története a XVIII. századtól az államosítás évéig*, Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Tanítóképző Intézet, Szombathely, 1993, 35–38. Heisz Alajosra még ma is szívből jövő tisztelettel és szeretettel emlékeznek az idősebbek. Gyűjtéseim során, halála után mintegy 40 évvel is „A Tanító Úr” megnevezéssel emlegették adatközlőim. Heisz valóban az otthonának tekintette Perenyét.

134 A licenciátusok utódainak tekinthető előénekes „szentemberek és szentasszonyok” lelkeségéről, tudásáról, funkcióérzékéről és repertoárjáról bővebben: BÁLINT Sándor, BARNÁ Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*, Szent István Társulat, Budapest, 1994, 248–260; *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei*, szerk. BARNÁ Gábor, Néprajzi Tanszék, Magyar Néprajzi Társaság, Szeged, Budapest, 1998 (Szegedi Vallási Néprajzi Könyv-

asszony, Annusnéni egyéniségének, rendkívüli memóriájának, tiszta énekhangjának és határozottságának köszönhető.

Az éneklés, a gyermekkorban elsajátított szöveg- és dallam(változat) egy helyhez, a pátriához való érzelmi kötődést jelenti, emellett növeli a hittanóra pedagógiai hatásfokát, érdekessé teszi azt. A liturgikus énekek felkészítik a hittanulót a megszentelt nap (*dies sanctificatus*), egyben ünnepnap (*dies festus*)¹³⁵ méltó, szívből átélt és tartalmi szempontból megértett megtartására, amely a tanulmányunkban elemzett énekváltozatok és recitatív megoldások révén egyúttal igazán *dies festus Perenyensisé* válhat.

A gyöngyszemek a kezünkben vannak, nekünk csak felelősséggel élni kell velük, nemcsak Perenyében.

tár, 1); PAKSA Katalin: *Népi előénekesek – egyházi népénekek = Imádságos asszony. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére*, szerk. CZÖVEK Judit, Gondolat Kiadó, Európai Folklór Intézet, Budapest, 2003, 241–248.

¹³⁵ Az ünnepek misztériumteológiáját kifejti: Odo CASEL OSB: *A liturgikus ünneplésről*, Magyar Egyházzene, II(1994/1995), 2, 131–136. (Odo Casel *Zur Idee der liturgischen Festfeier* című tanulmányának magyar változata Dobszay László fordításában.)